

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

DAVA ŞARTLARININ YAPAY ZEKÂ TARAFINDAN İNCELENMESİ

REVIEW OF PROCEDURAL REQUIREMENTS BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Doç. Dr. Aziz Serkan Arslan*

ÖZ

Dünyayı her geçen gün daha fazla etkisi altına alan teknolojik gelişmeler insanlık tarihini hiç olmadığı kadar hızlı bir değişim içerisinde sokmuştur. Bu teknolojik yeniliklerden birisi de yapay zekâdır. 1990'lı yılların sonunda internetin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkan bilgiye ulaşım ve bu bilgilerin kayıt altına alınması kolaylığı, yapay zekâ bilim dalının ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu alandaki çalışmaları hızla ilerletmiştir. Yapay zekâ ile insan gibi düşünebilen ve kendi kendine kararlar alabilen, bunun yanında insanların odaklandıkları işleri yapma ve çözmeye çalıştıkları problemleri sonuca kavuşturma yeteneğine sahip olan teknolojik yenilikler insanlık tarafından kullanılmaya başlanılmıştır. Bu durum her alanda insanların hayatını kolaylaştırdığı gibi hukuk alanında da pek çok olumlu yönde yeniliklere fırsat sunmaktadır.

Yapay zekânın hâkim rolü üstlenerek uyumsuzluğun esası hakkında karar verebilmesinin tartışıldığı günümüzde, bunun için çok erken olduğu ve her zaman ciddi riskler barındırdığı düşüncesiyle birlikte yapay zekâdan hâkime yardımcı bir araç olarak faydalanılabileceği kanaatindeyiz. Zira mahkemelerde gerçekleşen yargılama süreçlerinin verimliliğini ve güvenilirliğini artırmak, uyumsuzluğa ve taraflara ilişkin bilgilere hızla ve kolayca ulaşabilme imkânıyla doğru orantılıdır. Verinin çok önem taşıdığı çağımızda ham maddesi veri olan yapay zekâ teknolojisindeki gelişmeler mahkemelerde gerçekleşen işlemlerin hızlanmasına, kolaylaşmasına ve adil bir yargılamanın başarı ile sonuçlanmasına çok ciddi katkılar sunabilecektir. Bu bağlamda davanın esasına girilebilmesi için varlığı veya yokluğu gerekli şartlar olarak tanımlanan dava şartlarının tam olarak sağlanıp sağlanmadığının yapay zekâ kullanılarak en baştan kontrol edilmesi, eksikliğin tespiti halinde giderilmesine veya davanın usulden reddedilmesine ilişkin karar verilmesi, yargılama sürecinin gereksiz yere uzamasının önüne geçebilecektir. Zira dava şartlarına atfedilen kamu düzeninden olma özelliği nedeniyle bu şartlar sağlanmadan davanın esastan incelenmesi mümkün değildir.

Bu noktada yapay zekâ kullanılarak dava şartlarının kontrol edilmesi ve eksiklik bulunması halinde mahkemenin bilgilendirilmesi, davanın esastan incelenmesi öncesinde adeta bir filtre fonksiyonu görecektir. Zira dava şartları tam olarak sağlanmadan davanın görülmeye başlanması mümkün olmadığı gibi aynı zamanda bu şartlar yargılamanın her aşamasında mahkeme tarafından resen göz önünde bulundurulur. Dava şartları sağlanmamış bir davada verilecek olan karar hem usul ekonomisine hem de hukuka aykırılık teşkil edecektir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Medeni Usul Hukuku, Veri Bankası, Dava Şartları, Usul Ekonomisi.

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Ana Bilim Dalı.

0000-0001-7703-3044 azizserkanarslan@hotmail.com

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International.

ABSTRACT

Technological developments that affect the world more and more each passing day have brought the diversity of humanity into a rapid change like never before. One of these technological innovations is artificial intelligence. The powerful access that emerged with the spread of the internet in the late 1990s and the ease of preparing these information records led to the emergence of the science of artificial intelligence and studies in this field are progressing rapidly. With artificial intelligence, technological innovations that can think like humans and make decisions on their own, as well as having the ability to establish and solve relationships and improve problems that people focus on, have begun to be operated by humanity. This situation makes people's lives easier in every field and also offers many positive opportunities for innovations in the field of law.

Today, when it is discussed whether artificial intelligence can take on the role of a judge and decide on the merits of the dispute, we believe that artificial intelligence can be utilized as an auxiliary tool for the judge, although we think that it is too early for this and that there are always serious risks. Because the growth and length of the parts of the events taking place in the courts are directly proportional to the opportunity to access the dispute and the accumulation of information quickly and easily. In our age where data is very important, developments in artificial intelligence technology, which is the raw material data, can make very serious contributions to the acceleration and facilitation of events taking place in courts and the successful conclusion of a fair trial. In this context, checking whether the case conditions, the presence or absence of which are defined as necessary conditions for entering the merits of the case, are fully met with artificial intelligence from the very beginning will prevent the violation of the decision regarding the elimination of the deficiency or the rejection of the case on procedural grounds, and unnecessary suspension of the trial. Due to the public order characteristic attributed to the conditions of the lawsuit, it is not possible to examine the case on the merits without meeting these conditions.

At this point, checking the conditions of action by using artificial intelligence and informing the court in case of deficiencies will act as a filter before the case is examined on the merits. This is because it is not possible to start the trial of the case before the conditions of action are fully met, and at the same time, these conditions are taken into consideration *ex officio* by the court at every stage of the proceedings. The decision to be rendered in a case where the conditions for a lawsuit are not met will be contrary to both procedural economy and the law.

Keywords: Artificial Intelligence, Civil Procedure Law, Data Bank, Procedural Requirements, Procedural Economy.

GİRİŞ

Dijitalleşmenin bir sonucu olan yapay zekânın kullanımı en başta iletişim, bilişim, robotik, bankacılık, finans, askeri, ticaret, eğitim, otomotiv ve sağlık sektörleri olmak üzere birçok sektörde günden güne yaygınlaşmaktadır. Bilgisayar biliminin bir dalı olan yapay zekâ, kavram olarak ilk defa 1956 yılında Dartmouth Konferansı'nda kullanılmış olup, o tarihten bu yana sürekli olarak tanımlanmaya çalışılmasına rağmen herkesin üzerinde uzlaştığı ortak ve kapsayıcı bir tanımı halen bulunmamaktadır. 1956 yılında Dartmouth Koleji'nde düzenlenecek bir araştırma projesinin hazırlık çalışmaları kapsamında John McCarthy ve arkadaşlarının söz konusu proje önerisinde yapay zekâ, insan zekâsının özelliği olan işlemleri gerçekleştirebilen başka bir ifadeyle insan zekâsını taklit eden makineler olarak tarif edilmiştir¹. Başka tarife göre yapay zekâ, insan zekâ süreçlerinin makineler, özellikle de bilgisayar sistemleri tarafından yeniden yaratılması, genellikle insanlar gibi davranabilen ve tepki verebilen akıllı makineler yaratılması ve bilgisayarların insan benzeri karar verme, zekâ, öğrenilmiş beceriler veya uzmanlık içeren görevleri yerine getirmesini mümkün kılmasıdır². Tariflerde vurgulandığı üzere yapay zekâ; insan benzeri zekâ ve düşünme yeteneklerine sahip bilgisayar sistemleri ve yazılımlarını ifade eder. Temelde makinelerin çevrelerini analiz etmelerini, verilerden anlamlı bilgiler çıkarmalarını ve bu bilgileri kullanarak kararlar alıp eylemler gerçekleştirmelerini sağlar³. Yapay zekâdan bahsedilirken İngilizce kaynaklarda ve hukuk metinlerinde “Artificial Intelligence” kısaca AI terimi kullanılırken, Almanca kaynaklarda ve hukuk metinlerinde ise “Künstliche Intelligenz” KI terimi şeklinde kısaltmalar kullanılmaktadır⁴.

Gündelik hayatın her aşamasında etkisini artıran yapay zekâ alanındaki gelişmeler hukukun diğer alanlarında olduğu gibi yargılama hukuku alanında da farklı seçenekler ortaya çıkarmaktadır⁵. Teknolojik gelişmenin sunduğu bu seçenekler bir yandan yargılama usulü

¹ John Mccarthy, “What is Artificial Intelligence?”, Stanford University (Revised: 12.11.2007), (erişim: 01.05.2024); Çetin Elmas, *Yapay Zekâ Uygulamaları Yapay Sinir Ağı/ Makine Öğrenmesi/ Derin Öğrenme/ Derin Ağlar/ Bulanık Mantık/ Genetik Algoritma*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2021, s. 21; Osman Gazi Güçlütürk, *Yapay Zekâ ve Verinin Kullanımı*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022, s. 31.

² Roger C. Schank, “What is AI, anyway?”, *American Association for Artificial Intelligence Menlo Park*, 8/4 (1987): s. 58 vd.

³ Armağan Ebru Bozkurt Yüksel ve Başak Bak, *Yapay Zekâ, Futurist Hukuk*, İstanbul: Aristo Yayınevi, 2018, s. 6 vd.; Çolpan Mücahit Küçük, “Yapay Zekânın Hukuk Sisteminde Kullanılması”, *Bilişim Hukuku Dergisi*, 6/1 (2024): s. 32.

⁴ <https://artificialintelligenceact.eu/> (erişim: 01.05.2024); https://www.justiz.bayern.de/media/images/behoerden-undgerichte/oberlandesgerichte/nuernberg/einsatz_von_ki_und_algorithmischen_systemen_in_der_justiz.pdf (erişim: 01.04.2025)

⁵ Yapay zekânın diğer hukuk dallarında kullanımına örnek vermek gerekirse çevrimiçi ortamda kullanılmakta olan robotların elektronik ticarete doğurduğu etkiler bakımından elektronik ticaret hukuku, crawling adı verilen kısaca veri madenciliği googleboot veya bingboot gibi internet sitelerinden ve uygulamalardan kazılan verilerin kişisel veri olması durumunda kişisel verileri koruma hukuku, otonom araçların karıştığı kazalar bakımından ceza hukuku ve sorumluluk hukuku, internette sözleşmesel ilişkiye giren trading botlar bakımından borçlar hukuku, seçmen davranışlarının çevrimiçi ortamdaki robotlar yoluyla analiz edilip etkilenmesi bakımından seçim hukuku, robotların hukuki kişiliğinin olup olamayacağı tartışmaları bakımından medeni hukuk, geliştirilen robotik modellerin telif hakkı bakımından fikri mülkiyet hukuku bu duruma örnek gösterilebilir. Bkz. Selin Çetin, “Bir Sorum Var: Bu Robot Hukuku Dedikleri Nedir Yahu?”, <https://robotic.legal/bir-so-rum-var-bu-robot-hukuku-dedikleri-nedir-yahu/> (erişim: 02.05.2024).

prosedürüne ilişkin işlemlerin kolaylaştırılması ve hızlandırılması şeklinde olabileceği gibi diğer yandan karar verme sürecinde yapay zekâdan faydalanılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Karar verme sürecinde yapay zekâdan faydalanılması diğer bir ifade ile yapay zekanın hâkim rolü üstlenerek uyumsuzluğun esası hakkında karar vermesi etik, hukuki ve teknolojik açıdan riskler içermektedir. Zira yapay zekâ tarafından karar verme sürecinde vicdanın, duygusal ve ahlaki faktörlerin, toplumun adalet anlayışının ve etik değerlerin dikkate alınması mümkün olmayabilir veya sınırlı kalabilir⁶. Ayrıca hukuki barışı sağlayacak ve uyumsuzluğu nihai olarak sonlandıracak bir kararın, tümüyle veriler üzerinden öğrenen bir makinenin istatistiksel sonuçlarına bırakılması, günümüzde veri güvenliği ve siber güvenlik açısından riskler barındırmaktadır⁷. Bu bağlamda yapay zekadan soyut insani faktörlerin ön plana çıktığı karar verme süreci yerine, dava şartlarının kontrolü gibi daha nesnel konularda yardımcı bir araç olarak faydalanılması daha yerinde olacaktır.

Davanın esasına girilebilmesi için varlığı veya yokluğu gerekli şartlar olarak tanımlanan dava şartları, HMK’da sayılan genel dava şartları ve münferit kanunlarda yer alan özel dava şartları şeklinde ikiye ayrılır. Çalışmamız kapsamında öncelikle niteliği itibarı ile tüm hukuk davaları için geçerli olan ve HMK m. 114’te sayılan genel dava şartlarının yapay zekâ tarafından kontrolü bağlamında irdelenecek, sonrasında ise uygulamada sıklıkla karşılaşılan bazı özel dava şartları ele alınacaktır. Son olarak dava şartlarının yapay zekâ tarafından incelenmesinin yargılama açısından ortaya çıkaracağı olumlu ve olumsuz sonuçlar üzerinde durulacaktır.

I. DAVA ŞARTLARI KAVRAMI VE MAHKEME TARAFINDAN İNCELENMESİ

Dava şartları kavramı doktrinde genel olarak bir davanın görülebilmesi, mahkemenin esas hakkında yargılama yapabilmesi için gerekli olan şartlar şeklinde ifade edilmektedir⁸.

⁶ Bünyamin Kartal, “Yapay Zekânın Medeni Yargılamada Kullanılmasının Faydaları ve Sakıncaları”, *Yapay Zekâ Hukuku Özel*, (ed. Tamer Budak, Uğur Aşkın), Ankara: Adalet Yayınevi, 2024, s.445.

⁷ Önyargı, inanç, kişisel tercih ya da yetiştigi toplum kesiminin özellikleri, insan hâkimin karar verme sürecini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pırali Çağrı Şensoy, “Hukuk Felsefesinin Sorun ve Tartışmaları Bağlamında Güncel Bir Soru: Yapay Zekâ Hâkimler İnsan Hâkimlerin Yerini Alabilir Mi?”, *Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2/1 (2024): s.93 vd.

⁸ Baki Kuru, “Dava Şartları”, *Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay’ın Hatırasına Armağan*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1964, s. 111; Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, Ankara: Demir Yayıncılık, 6. Baskı, 2001, s. 1343; Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, Sema Taşpınar Ayvaz ve Emel Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 6. Baskı, 2020, s. 310; Timuçin Muşul, *Medenî Usûl Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi, 3. Baskı, 2012, s. 100; İlhan E. Postacioğlu ve Sümer Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 8. Bası, 2020, s. 201; Hakan Pekcanıtez, *Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: II, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 927; Ejder Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Cilt: 2, Ankara: Yetkin Yayınları, 4. Baskı, 2021, s. 2562; Süha Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2020, s. 679; Murat Atalı, İbrahim Ermenek ve Ersin Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2023, s. 316; Ali Cem Budak ve Varol Karaaslan, *Medenî Usûl Hukuku*, 10. Baskı, Ankara: Filiz Kitabevi, 2022, s. 169; Abdürrahim Karşlı, *Medenî Muhakeme Hukuku*, 5. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020, s. 395; Şanal Görgün, Levent Börü ve Mehmet Kodakoglu, *Medenî Usûl Hukuku*, 11. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2022, s. 204. Alman Hukukunda aynı yönde bkz. Wolfgang Grunsky ve Florian Jakoby, *Zivilprozess-recht*, 16. überarbeitete Auflage, München, 2018, Rn. 375. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Gereğesinde dava şartları, “Burada sözü edilen dava şartlarından maksat, davanın esastan görülüp karara bağlanabilmesi için, varlığı ya da yokluğu hâkim tarafından davanın her aşamasında kendiliğinden gözetilen ve taraflarca da noksanlığı davanın her aşamasında ileri sürülebilen hâllerdir.” şeklinde tarif edilmektedir.

Davanın esası hakkında inceleme yapılabilmesi için varlığı gerekli hallere, olumlu dava şartları (mesela görev, hukuki yarar gibi); yokluğu gerekli hallere ise (mesela kesin hüküm gibi) olumsuz dava şartları denir⁹. Yargıtay uygulamasında da benzer bir şekilde dava şartları, dava açılabilmesi için değil, mahkemenin davanın esasına girebilmesi için aranan kamu düzeni ile ilgili zorunlu koşullar olarak tarif edilmektedir¹⁰.

Medeni usûl hukuku sistemimizde dava şartları mülga 1086 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HUMK) döneminde kanunda düzenlenmemiştir. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu döneminde ise 114. maddede düzenlenerek mahkemeye, davanın taraflarına ve davanın konusuna ilişkin dava şartlarının tek tek sayılması yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda, mahkemeye ilişkin olarak Türk mahkemelerinin yargı hakkının bulunması, yargı yolunun caiz olması, mahkemenin görevli olması, kesin yetki hâllerinde mahkemenin yetkili bulunması; taraflara ilişkin olarak tarafların davada taraf ve dava ehliyetlerinin bulunması, yasal temsilin işlerlik kazandığı hâllerde yasal temsilcinin temsil için gerekli nitelikleri taşıyor olması, davayı takip yetkisine sahip olunması, vekilin davaya vekâlet ehliyetine sahip olması ve usulüne uygun düzenlenmiş bir vekâletnamenin bulunması; dava konusuna ilişkin olarak davacının yatırması gereken gider avansının yatırılmış olması, davacının dava açmakta hukukî yararının bulunması, aynı davanın daha önceden de açılmış ve hâlen görülmekte olmaması ile aynı davanın daha önceden kesin hükme bağlanmamış bulunması genel dava şartları olarak belirlenmiştir.

Dava şartlarının incelenmesi usulü ise HMK m. 115'te düzenlenmiştir. Buna göre davanın açıldığı mahkeme hem davanın açıldığı günde hem de yargılamanın her aşamasında dava şartlarının tamam olup olmadığını kendiliğinden araştırmak ve incelemek zorundadır. Bu konuda tarafların istem ve beyanları ile bağlı değildir. Taraflar da dava şartı noksanlığını her zaman ileri sürebilirler. Dava şartları dava açılmasından, hüküm verilmesine kadar var olmalıdır. Dava şartlarının davanın açıldığı günde bulunmaması ya da bu şartlardan birinin yargılama aşamasında ortadan kalktığından öğrenilmesi durumunda mahkemenin davayı mesmu (dinlenebilir) olmadığından reddetmesi gerekir. Bununla birlikte dava şartı noksanlığı, mahkemece, davanın esasına girilmesinden önce fark edilmemiş, taraflarca ileri sürülmemiş ve fakat hüküm anında bu noksanlık giderilmişse, başlangıçtaki dava şartı noksanlığından ötürü, dava usulden reddedilemez¹¹. Pozitif bir düzenlemeye elverişli bir nitelik taşımaması sebebiyle genel dava şartlarının inceleme sırasının ne olacağı hususu ise tümüyle öğreti ve yargı uygulamasına bırakılmıştır.

⁹ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, s. 1343; Postacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 201; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 310.

¹⁰ Yargıtay HGK, E. 2012/1-66, K. 2012/270, T. 30.3.2012 (erişim: 04.04.2025).

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Servet Kantarcıoğlu, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 115. Maddesi Çerçevesinde Medenî Usul Hukukunda Dava Şartlarının İncelenmesi*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2024, s. 172 vd.; Postacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 201; Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 316; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 310.

II. DAVA ŞARTLARININ İNCELENMESİNDE YAPAY ZEKÂNIN KULLANILMASI

Davanın esastan incelenebilmesi için varlığı veya yokluğu gerekli şartlar olarak tanımlanan dava şartlarının tam olarak sağlanıp sağlanmadığının en baştan kontrol edilmesi, eksikliğin tespiti halinde giderilmesine veya davanın usulden reddedilmesine ilişkin karar verilmesi, yargılama sürecinin gereksiz yere uzamasının önüne geçebilecektir¹². Bu noktada yapay zekâ kullanılarak dava şartlarının kontrol edilmesi ve eksiklik bulunması halinde mahkemenin bilgilendirilmesi günümüzde teknolojik olarak mümkündür. Bu bağlamda yapay zekânın kullanımı, davanın esasına ilişkin inceleme öncesinde zaman, emek ve ortaya çıkacak kararın hukuka uygunluğu açısından adeta bir filtre fonksiyonu görecektir.

Yapay zekâ, insan zekâsını taklit eden ve öğrenme, karar verme, problem çözme gibi yeteneklere sahip bilgisayar sistemidir. Temel çalışma prensibi veri işleme, modelleme ve öğrenme üzerine kuruludur. Buna göre yargılama hukukunda dava şartlarının kontrolünde yapay zekâdan faydalanabilmek için öncelikle büyük miktarda veri (metin, görüntü, ses vb.) toplanması gerekir. Yargılama hukukunda dava şartları yapay zekâ tarafından incelenirken en önemli veri kaynağı, öncelikle davanın taraflarının mahkemeye sunacakları dava ve cevap dilekçesidir.

Dava ve cevap dilekçelerinde yer alması gereken bilgiler, daha teknik bir ifade ile yapay zekanın faydalanacağı veriler HMK m. 119 ve 129'da teker teker sayılmıştır¹³. Yapay zekâ öncelikle taraflarca sunulan dava ve cevap dilekçelerini doğal dil işleme (NLP) özelliği ile okuyup analiz ederek, dilekçede bulunması gereken ve kanunda sayılan unsurların bulunup bulunmadığını kontrol edecektir¹⁴. Yapay zekâ yapmış olduğu inceleme neticesinde

¹² Postacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 201; Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 316; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 310.

¹³ Buna göre dava dilekçesinde aşağıdaki hususlar bulunmak zorundadır: a) Mahkemenin adı. b) Davacı ile davalının adı, soyadı ve adresleri. c) Davacının Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası. ç) Varsa tarafların kanuni temsilcilerinin ve davacı vekilinin adı, soyadı ve adresleri. d) Davanın konusu ve malvarlığı haklarına ilişkin davalarda, dava konusunun değeri. e) Davacının iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri. f) İddia edilen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği. g) Dayanılan hukuki sebepler. ğ) Açık bir şekilde talep sonucu. h) Davacının, varsa kanuni temsilcisinin veya vekilinin imzası. (2) Birinci fıkranın (a), (d), (e), (f) ve (g) bentleri dışında kalan hususların eksik olması hâlinde, hâkim davacıya eksikliği tamamlaması için bir haftalık kesin süre verir. Bu süre içinde eksikliğin tamamlanmaması hâlinde dava açılmamış sayılır. HMK m.129 ise cevap dilekçesinin içeriğini düzenlemiştir Buna göre cevap dilekçesinde aşağıdaki hususlar bulunur: a) Mahkemenin adı. b) Davacı ile davalının adı, soyadı ve adresleri; davalı yurt dışında ise açılan dava ile ilgili işlemlere esas olmak üzere yurt içinde göstereceği bir adres. c) Davalının Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası. ç) Varsa, tarafların kanuni temsilcilerinin ve davacı vekilinin adı, soyadı ve adresleri. d) Davalının savunmasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri. e) Savunmanın dayanağı olarak ileri sürülen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği. f) Dayanılan hukuki sebepler. g) Açık bir şekilde talep sonucu. ğ) Davalının veya varsa kanuni temsilcisinin yahut vekilinin imzası. (2) 121 inci madde hükmü cevap dilekçesi hakkında da uygulanır.

¹⁴ NLP (Natural Language Processing – Doğal Dil İşleme) ile metin okuma, bilgisayarların insan dilini anlaması, işleme ve analiz etmesi anlamına gelir. Diğer bir ifade ile yapay zekânın bir metni okuyup ne anlatıldığını anlamaya çalışmasıdır. NLP metin okuma yöntemi ile yapay zekâ cümleleri ayırır, kelimeleri tanır (isim, fiil, zamir vs.). Metindeki dil yapısını çözer (özne, yüklem, nesne ilişkileri). Bir kelimenin bağlama göre hangi anlamda kullanıldığını belirler. Kişi adları, tarih, yer, kurum isimleri gibi özel varlıkları ayıklar. Metindeki duygusal tonu analiz eder (olumlu, olumsuz, nötr). Uzun metinlerden ana fikri çıkarır. Metni belli kategorilere (örneğin “dava türleri” gibi) ayırır.

dilekçelerde eksiklik tespit etmesi halinde eksikliğin giderilmesi için mahkemeyi erkenden uyarabilecektir¹⁵. Dilekçelerdeki eksikliğin giderilmesi sonrasında ise yapay zekâ dilekçelerdeki verilerden faydalanarak dava şartlarına ilişkin kontrollerini sağlayabilecektir¹⁶.

Yapay zekânın dava şartlarını kontrol ederken faydalanacağı veri kaynaklarından biri de mevzuat veri tabanları, mahkemelerin daha önce verdiği kararlar ve konuyla ilgili bilimsel eser tarzındaki güvenilir yazılı metinlerdir. Yapay zekânın modelleme ve öğrenme aşamasında ilgili veri kaynakları tarandıktan sonra dava şartlarının tasnifini, yazılı metinlerden özet çıkarılmasını, akıllı arama algoritmalarıyla benzer vakaların incelenmesini, daha önce verilen kararların verilerinden faydalanmak suretiyle gerçekleştirecektir. Bu aşamadan sonra yeni vakalar üzerinde dava şartlarının incelenmesi ile karar destek sistemlerinin oluşturulması sağlanabilecektir. Bu bağlamda yapay zekânın daha da geliştirilmesi için mahkemelerde dava dosyalarının özetlenmesi, dosyaların talep konularına göre sınıflandırılması ve benzer vakalara dair dosyaların sürekli güncellenmesi çok önemlidir.

Özetlenmiş, sınıflanmış ve güncel haldeki yargı kararlarının Yargıtay, Bölge Adliye Mahkemeleri (BAM), Adalet Bakanlığı ve HSK tarafından erişime açılması, yapay zekânın dava şartlarına ilişkin yapacağı incelemede başarı oranının artması için dayanak noktasıdır. Özellikle BAM kararları burada özel önem taşımaktadır. Zira her ne kadar HMK m. 371/1-b uyarınca Yargıtay da dava şartlarına aykırılığa yönelik bir denetim yapsa da esas itibarıyla HMK m. 353/1-a-3,4 ile m. 362/1-g hükümleri çerçevesinde dava şartlarına yönelik olarak verilen ilk derece mahkemesi kararlarına karşı başvurulabilecek yegane kanun yolu istinaftır. Bu bağlamda esas denetim mercii olarak görev yapan Bölge Adliye Mahkemesi kararlarının yapay zekanın erişimine açılması, denetimin yapılabilmesi açısından ciddi bir kaynak sağlayabilecektir. Bu işlemlerin aksaması halinde yapay zekanın veri tabanı sınırlanacak ve öğrenmesi sınırlı olacaktır.

Tüm mahkeme kararlarının yapay zekanın gelişimi açısından veri tabanı olarak erişime açılması siber güvenlik açısından bazı endişeler ortaya çıkarsa da özellikle UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi) sistemi ve bu sistemde kullanılmakta olan ana metin editörü UDF (Universal Disk Format) üzerinde veri işlemekte olan yazılım programlarının Adalet Bakanlığı işbirliği ile geliştirilmesi ve o yazılım programlarından elde edilecek etiketlenmiş veri gruplarının, kişi haklarını ihlal etmeyecek şekle dönüştürülüp anonimleştirilerek diğer yazılım geliştiricilere ve akademik çalışmalara kaynak olarak sunulması faydalı olacaktır. Bu bağlamda tüm yargı kararlarının erişime açılması durumunda yapay zekânın ilk işlevi, erişime açılan bu kararlarda kişisel veriler var ise kararların bunlardan arındırılması olmalıdır. Bundan sonra ise dosya

¹⁵ Muhammet Özkes, “HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler”, *Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16/Özel Sayı (2015): s. 263.

¹⁶ Dava ve cevap dilekçesindeki eksikliğin süresi içerisinde giderilmemesi halinde ise HMK m. 119 ve 130’daki sonuçlar ortaya çıkacaktır. Cevap dilekçesinin verilmemiş olması halinde ise HMK m. 128 hükmü uygulanacaktır.

içerisindeki metin üzerinden özetleme yapılması, dosyanın talep konusuna göre sınıflandırması ve benzeri analizlerin yapılması gerçekleştirilebilecektir¹⁷.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 114'te düzenlenen dava şartları yapay zekâ tarafından incelenirken her bir dava şartının kendine özgü niteliği gereği bunların teker teker değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

A. TÜRK MAHKEMELERİNİN YARGI HAKKININ BULUNUP BULUNMADIĞI

Davanın görüleceği mahkemenin öncelikle yargı hakkına (yetkisine) sahip olması gerekir. Yargı hakkından amaç Türk yargısıdır. Türk mahkemelerinin yargı hakkı, ülke ve kişi yönünden olmak üzere, iki bakımdan sınırlıdır. Buna göre Türk mahkemelerinin yargı hakkı, ülkesel bakımdan Türkiye Cumhuriyeti'nin coğrafi sınırları ile sınırlıdır. Türk mahkemeleri Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında (yabancı ülkelerde) faaliyette bulunamazlar. Kişi yönünden ise kural olarak, (yerli, yabancı) bütün gerçek ve tüzel kişiler, Türk yargısına tabidir. Ancak, bu kuralın bazı istisnaları vardır: yani, Türk mahkemeleri yargı muafiyeti bulunan yabancı kişilere karşı açılan davalara bakamazlar. Neticeten Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında veya Türk Mahkemeleri'nin yargısına tâbi olmayan kimseler hakkında açılan davalar, dava şartı yokluğundan usûlden reddedilir¹⁸.

Mahkemeler önlerine gelen bir uyuşmazlıkta tarafların dava açarken UYAP üzerinden sundukları verileri yapay zekâ ortamında değerlendirerek yargı hakkına (yetkisine) sahip olup olmadığını tespit edebilecektir. Ayrıca mahkemeler tarafından sundukları dava ve cevap dilekçelerini, MERNİS sisteminden elde edilen nüfus ve ikametgâh kayıtlarını, pasaport bilgilerini, tapu kayıtlarını, eğitim ve askerlik bilgilerini, ticaret sicil kayıtlarını yapay zekâyâ veri olarak sunmak suretiyle öğretme işlemini gerçekleştirebilecektir. Bu verilerin yapay zekâ tarafından analizi sonrasında tarafların yerli veya yabancı bir kimse sayılıp sayılmayacağı, yargısal muafiyet durumları, doğrudan ülkesel ve kişisel bakımdan mahkemenin yargılama yapma hakkının bulunup bulunmadığı, yapay zekâ tarafından nedenleriyle birlikte tespit edilerek mahkemeye yarıdımçı olunabilecektir.

B. YARGI YOLUNUN CAİZ OLMASI

Türk yargı sistemi; adli yargı, idari yargı, anayasa yargısı ve uyuşmazlık yargısı olmak üzere temelde dört yargı yoluna ayrılmakta olup, bunlar dışında seçim yargısı ve hesap yargısının da olduğu kabul edilmektedir. Bu yargı yolları arasında medeni yargı veya hukuk yargılaması ise adli yargı yolu içerisinde yer almaktadır¹⁹. Hukuk mahkemesinin davanın esasına girebilmesi için davanın adli yargı koluna ait bir dava olması gerekir. Bu bağlamda hukuk

¹⁷ M. Ayyüce Kızrak, *Yapay Zekâ Çağında Hukuk*, İstanbul, Ankara, İzmir Baroları Çalıştay Raporu, 2019, s. 20 vd., https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/yapay_zeka_caginda_hukuk2019.pdf (erişim: 04.04.2025).

¹⁸ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, s. 1345; Postacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 203; Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: II, s. 928; Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Cilt: 2, s. 2564; Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, s. 681; Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 317; Budak ve Karaaslan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 171; Karlı, *Medenî Muhakeme Hukuku*, s. 397; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayyaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 311.

¹⁹ Mine Akkan, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: I, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 15. Bası, 2017, s. 80, Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: II, s.929; Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 31; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayyaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 313.

mahkemesinin kendi yargı yoluna girmeyen örneğin idare hukukunun konusuna giren bir uyuşmazlıkta yargılama yapması caiz değildir, davayı dava şartı eksikliği nedeniyle usulden reddetmesi gerekir²⁰.

Hukuk mahkemeleri önlerine gelen bir uyuşmazlıkta tarafların dava açarken UYAP üzerinden sundukları uyuşmazlık konusuna ilişkin verileri ve dava dilekçelerini yapay zekâ ortamında değerlendirebilecektir. Değerlendirme yapılırken önceki yargısal kararlar ve mevzuat hükümleri yapay zekâ tarafından taranabilecektir. Neticeten mahkemeler yapay zekâyı kullanarak taraflar arasındaki uyuşmazlığın idari yargı yolunun veya diğer yargı yollarından birinin kapsamına girip girmediğini tespit edebilecek ve yapay zekâ tarafından hazırlanan gerekçeyi de göz önünde bulundurarak yargı yolunun caiz olup olmadığına karar verebilecektir.

C. MAHKEMENİN GÖREVLİ OLMASI

Görev kuralları, bir uyuşmazlığın niteliğine veya değerine göre hangi mahkemenin bu uyuşmazlığı çözmeye yetkili olduğunu belirleyen kurallardır. Medeni usûl hukukunda asıl görevli mahkeme asliye hukuk mahkemesidir. Buna göre, dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın malvarlığı haklarına veya şahıs varlığına ilişkin davalarda görevli mahkeme asliye hukuk mahkemesidir (HMK m. 2/1). Görev kuralları kamu düzenine ilişkindir. Mahkemenin görevsiz olduğunu taraflar her aşamada ileri sürebilecekleri gibi, mahkeme de görevli olup olmadığını her zaman kendiliğinden inceleyebilir. Taraflardan birisi, mahkemenin görevsiz olduğunu ileri sürerse mahkeme bu itirazı inceleyip bir karar verir. Görev dava şartı olduğu için, diğer dava şartları gibi ön incelemede (m. 138) ve tahkikata geçmeden önce incelenir²¹.

Mahkemeler önlerine gelen bir uyuşmazlıkta tarafların dava açarken UYAP üzerinden sundukları uyuşmazlık konusuna ilişkin verileri ve dava dilekçelerini yapay zekâ ortamında değerlendirebilecektir. Dava dilekçesinde mahkemenin adının yazılmış olması zorunlu bir unsurdur (HMK m. 119). Mahkemenin adının dava dilekçesinde gösterilmesiyle, davacının dilekçeyi vereceği görevli ve yetkili mahkeme belirlenmiş olmaktadır. Davacının yapmış olduğu bu belirlemenin hukuka uygun olup olmadığı konusunda değerlendirme yapılırken önceki yargısal kararlar ve mevzuat hükümleri yapay zekâ tarafından taranabilecektir. Neticeten mahkemeler yapay zekâyı kullanarak taraflar arasındaki uyuşmazlığın mahiyetine göre genel veya özel mahkemelerde görülmesi gerekip gerekmediğini tespit edebilecek ve devamında davanın görüleceği yerde özel mahkeme bulunup bulunmadığına da dikkat ederek davanın görevsizlik nedeniyle usulden reddedilip reddedilmeyeceği konusunda yapay zekânın tespitini de göz önünde bulundurarak karar verebilecektir.

²⁰ Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayyaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 313; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, s. 1359; Postacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 204; Akkan, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: I, s. 80; Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Cilt: 2, s. 2564; Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, s. 683; Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 31; Budak ve Karaaslan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 173; Karşı, *Medenî Muhakeme Hukuku*, s. 397.

²¹ Kuru, "Dava Şartları", s. 116; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, s. 1359; Postacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 205; Akkan, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: I, s. 233; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayyaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 313; Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, s. 683; Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Cilt: 2, s. 2566; Budak ve Karaaslan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 175. Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 318.

Ç. YETKİNİN KESİN OLDUĞU HÂLLERDE MAHKEMENİN YETKİLİ BULUNMASI

Kamu düzeni, toplumdaki düzeni, emniyeti, dirliği sağlamak ve genel sağlığı korumak gibi toplumsal amaçlara hizmet eden bir kavramdır. Kamu düzeninin sağlanmasında toplumun menfaati vardır. Medeni usul hukukunda yetki kuralları, kural olarak kamu düzenine ilişkin değildir. Bu hallerde taraflar, açık veya zımni bir anlaşma ile veya davalının aslında yetkisiz olan mahkemenin yetkisine itiraz etmemesiyle yetkisiz bir mahkemeyi yetkili kılabilirler. Kamu düzenine ilişkin olmayan yetki hallerinde yetki itirazı, ilk itiraz olarak ileri sürülebilir²².

Kanun koyucunun belirlediği bazı durumlarda ise davanın belli yer mahkemelerinde açılması, kamu düzeninin gerçekleşmesi açısından mecburidir. Bu durumlar, kesin yetki kuralları şeklinde adlandırılır ve dava şartıdır²³.

Dava şartı olan kesin yetki hallerinde davacı davasını sadece kesin yetkili mahkemede açmak zorundadır. Bu bağlamda örneğin taşınmaz üzerindeki aynı hakka ilişkin veya aynı hak sahipliğinde değişikliğe yol açabilecek davalar ile taşınmazın zilyetliğine yahut alıkoyma hakkına ilişkin davalarda, taşınmazın bulunduğu yer mahkemesinin kesin yetkili olduğu kanun koyucu tarafından belirtilmiştir (HMK m. 12). Buna rağmen davanın taşınmazın bulunduğu yer mahkemesinden başka yer mahkemesinde açılmış olması halinde dava şartı olan kesin yetki kuralı ihlal edilmiş olacak ve dava usulden ret olunacaktır²⁴. Benzer şekilde miras hukukundan doğan bazı davalarda ölen kimsenin son yerleşim yeri mahkemesi kesin yetkilidir (HMK m. 11). Kanunda belirtilen bu davalardan birisi ölen kimsenin son yerleşim yeri mahkemesinden başka yer mahkemesinde açılmış olması halinde dava şartı olan kesin yetki kuralı ihlal edilmiş olacak ve dava usulden ret olunacaktır²⁵.

Yapay zekâ, bir davada kesin yetki kuralı olup olmadığını ve bu kurala uyulup uyulmadığını tespit ederken öncelikle mahkemelerin yargı çevresinin nereleri kapsadığı konusunda güncel veriler ile eğitilmelidir. Zira her mahkemenin coğrafi açıdan bir yargı çevresi vardır ve mahkeme sadece kendi yargı çevresinde kalan uyuşmazlıklara bakmaya yetkilidir.

Davacının dava dilekçesinde yetkiye ilişkin yapmış olduğu belirlemenin hukuka uygun olup olmadığı konusunda yapay zekâ tarafından değerlendirme yapılırken mevzuat hükümleri ve önceki yargı kararları yapay zekâ tarafından ilgili veri bankalarından taranabilecektir. Günümüzde gerçek veya tüzel kişi olarak herkesin MERNİS adresi, DETSİS adresi veya muamele merkezi bulunması zorunludur. Değerlendirme yapılırken tarafların yerleşim yerleri, MERNİS bilgileri, DETSİS kayıtları veya tüzel kişinin genel merkezinin bulunduğu yerin bağlı olduğu

²² Dilek Karademir Aydemir, *Medeni Usûl Hukukunda Mahkemelerin Yetkisi*, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019, s. 35. Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: I, s. 380; Akkan, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: I, s. 267; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 313; Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 173.

²³ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, s. 1359; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 213; Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 175.

²⁴ Kuru, "Dava Şartları", s. 117; Akkan, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: I, s. 267; Karademir Aydemir, *Medenî Usûl Hukukunda Mahkemelerin Yetkisi*, s. 98; Postacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 205; Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 318; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 221.

²⁵ Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 221.

yargı çevresi yapay zekâ tarafından kolayca taranabilecek ve önceki yargısal kararlar, mevzuat hükümleri, mahkemenin coğrafi yargı yetkisi bilgileri ışığında davanın yetkili mahkemede açılıp açılmadığı yapay zekâ tarafından incelenebilecektir.

Neticeten mahkemeler yapay zekâyı kullanarak hem kesin yetki durumlarında resen, hem de kesin yetki olmayan durumlarda davalının yetki ilk itirazı üzerine, yapay zekânın yapacağı gerekçeli analiz sonucunu da göz önünde bulundurarak daha isabetli karar verebilecektir.

D. TARAFLARIN, TARAF VE DAVA EHLİYETİNE SAHİP OLMALARI; KANUNİ TEMSİLİN SÖZ KONUSU OLDUĞU HÂLLERDE, TEMSİLCİNİN GEREKLİ NİTELİĞE SAHİP BULUNMASI

Taraf ehliyeti genel olarak doktrinde, usûli ilişkinin bir süjesi olarak taraf usûl işlemleri yapabilme ehliyeti olarak tanımlanmaktadır²⁶. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 50'de medeni haklardan yararlanma ehliyetine sahip olanların taraf ehliyetine de sahip olacağı düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanunu m. 8'e göre, her gerçek kişinin hak ehliyeti vardır. Gerçek kişiler hak ehliyetine, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştükleri andan itibaren sahiptirler (TMK m. 28/2). Bu bağlamda taraf ehliyetinin de bu andan itibaren başlayacağını kabulü gerekir. Gerçek kişiler hak ehliyetlerini ve dolayısıyla taraf ehliyetlerini ölümle birlikte ise kaybederler (TMK m. 28/2). Gerçek kişiler dışında tüzel kişilerin de tüzel kişilik kazandıkları andan itibaren hak ehliyeti ve buna bağlı olarak taraf ehliyeti vardır. Türk Medeni Kanunu m. 48'e göre tüzel kişiler; cins, yaş, hısımlık gibi insana özgü özelliklere bağlı olanlar dışında bütün hak ve borçlara ehildirler. Tüzel kişiliğin sona ermesi ile tüzel kişiliğin taraf ehliyeti de sona erer. Ancak tüzel kişiliğin tasfiyeye girdiği hallerde kişiliğin, tasfiye amacıyla sınırlı olarak devam ettiği kabul edildiğinden bu süre zarfında taraf ehliyeti devam eder (TMK m. 52)²⁷.

Günümüzde gerçek kişilerin doğduğu andan öldüğü ana kadar T.C. Kimlik numarası ile sağ olup olmadığı dolayısıyla usul hukuku bağlamında taraf ehliyetine sahip olup olmadığı kolayca öğrenilebilmektedir. Benzer şekilde tüzel kişilerinde vergi numaralarından ve ticari sicil kayıtlarından taraf ehliyetinin bulunup bulunmadığı kolayca belirlenebilmektedir. Dava dilekçesinde ve cevap dilekçesinde tarafların adını soyadını, adreslerini, tüzel kişi ise tüzel kişiliğin türünü, unvanını ve adresini, gerçek kişi ve Türk vatandaşı olmaları halinde T.C. Kimlik numarası yazmış olması zorunlu bir unsurdur (HMK m. 119 ve 129).

²⁶ Evrim Erişir, *Medeni Usûl Hukukunda Taraf Ehliyeti*, İzmir: Güncel Yayınevi, 2007, s. 30; Serdar Kale, *Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2010, s. 13. Postacıoğlu ve Altay, *Medeni Usûl Hukuku Dersleri*, s. 206; Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medeni Usûl Hukuku*, s. 214; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medeni Usûl Hukuku*, s. 254.

²⁷ Bilge Umar, "Medeni Usûl Hukukunda Davanın Dinlenme Şartı Olarak Ehliyet", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 29/3 (1963): s. 592; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, s. 1360; Hakan Pekcanitez ve Hülya Taş Korkmaz, *Pekcanitez Usûl Medeni Usûl Hukuku*, Cilt: I, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 15. Bası, 2017, s. 559; Postacıoğlu ve Altay, *Medeni Usûl Hukuku Dersleri*, s. 206; Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Cilt: 2, s. 2566; Tanrıver, *Medeni Usûl Hukuku*, C. I, s. 684; Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medeni Usûl Hukuku*, s. 318; Budak ve Karaaslan, *Medeni Usûl Hukuku*, s. 177; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medeni Usûl Hukuku*, s. 257.

Hukuk mahkemeleri önlerine gelen bir uyuşmazlıkta tarafların dava açarken UYAP üzerinden sundukları verileri ve dava dilekçelerindeki bilgileri yapay zekâ ile ilgili veri tabanlarından kontrol ederek taraf ehliyetine sahip olup olmadıklarını değerlendirebilecektir. Değerlendirme yapılırken tarafların sağ olup olmadığı, tüzel kişiliğin kazanıldığı veya kaybedildiği tarih yapay zekâ tarafından kolayca taranabilecek ve önceki yargısal kararlar ve mevzuat hükümleri ışığında davanın başından sonuna kadar taraf ehliyetinin bulunup bulunmadığı yapay zekâ tarafından kontrol edilebilecektir. Neticeten mahkemeler yapay zekâyı kullanarak en baştan itibaren yapay zekânın gerekçeli analizlerini de göz önünde bulundurarak davanın taraf ehliyeti eksikliği nedeniyle usulden reddedilip reddedilmeyeceği konusunda daha isabetli karar verebilecektir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 114/1-d hükmü gereğince dava şartlarından biri de dava ehliyetidir. Dava ehliyeti doktrinde; tarafın, bizzat veya yetkilendirdiği temsilcisi ile davayı yürütebilme ve geçerli usûl işlemleri yapabilme veya bunların muhatabı olabilme ehliyeti olarak tanımlanmaktadır²⁸. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda hukuk sisteminde tanınmış medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olan kişilerin açılacak davalarda dava ehliyetine de sahip olacağı düzenlenmiştir (HMK m. 51). Bu bağlamda dava ehliyeti medeni hukuktaki fiil ehliyetine göre belirlenir. Bunun neticesinde fiil ehliyetine sahip olan gerçek ve tüzel kişiler dava ehliyetine de sahiptirler. TMK m. 10 gereğince gerçek kişiler bakımından ayırt etme gücüne sahip, kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.

Taraf ehliyetine benzer şekilde kişilerin dava ehliyetinin bulunup bulunmadığı da gerçek kişilerin T.C. Kimlik numarası ile veya E-Nabız sistemindeki bilgileri taranarak kolayca öğrenilebilir. Mahkemeler önlerine gelen bir uyuşmazlıkta tarafların dava açarken UYAP üzerinden sisteme girdikleri dava ve cevap dilekçelerindeki verileri yapay zekâ ortamında kontrol ederek dava ehliyetine sahip olup olmadıklarını değerlendirebilecektir. Değerlendirme yapılırken tarafların şu anki yaşları, ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı veya bunun kaybedildiği tarih, kısıtlılık durumu yapay zekâ tarafından kolayca ilgili veri tabanlarından kolayca taranabilecek, önceki yargısal kararlar ve mevzuat hükümleri ışığında davanın başından sonuna kadar dava ehliyetinin bulunup bulunmadığı yapay zekâ tarafından incelenebilecektir. Neticeten mahkemeler yapay zekâyı kullanarak en baştan itibaren yapay zekânın önermesini de göz önünde bulundurarak davanın tarafların dava ehliyeti eksikliği nedeniyle usulden reddedilip reddedilmeyeceği konusunda daha isabetli karar verebilecektir. Gerçek kişiler bakımından söz konusu ayrımlar dava ehliyetinin varlığında belirleyici olmakla birlikte tüzel kişiler fiil ehliyetini ve dolayısıyla dava ehliyetini, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla kazanırlar (TMK m. 49). Günümüzde ilgili veri tabanlarında tüzel kişilerin vergi numarası ve ticari sicil kayıtlarındaki kuruluş belgeleri üzerinde yapılacak basit bir yapay zekâ taraması ile, gerekli organlara sahip olup olmadığı, dolayısıyla dava ehliyetinin bulunup bulunmadığı kolayca belirlenebilecek ve mahkeme sürecine faydalı olunabilecektir.

²⁸ Cansu Atıcı, *Medeni Usûl Hukukunda Dava Ehliyeti*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s. 45; Emel Şeyda Elgün, *Medeni Usûl Hukukunda Dava Ehliyeti*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2021, s. 20; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medeni Usûl Hukuku*, s. 261.

E. DAVA TAKİP YETKİSİNE SAHİP OLUNMASI

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 53'te düzenlenen dava takip yetkisi, talep sonucu hakkında hüküm alabilme yetkisi olarak kabul edilir²⁹. Dava takip yetkisi, davanın gerçek tarafının kim olduğunu gösterir. Hukukumuzda bu duruma borçlunun üçüncü kişideki alacağını haczettiren alacaklının, bu alacağın tahsili için icra dairesinden alacağı belge ile dava açması, iflasın açılmasıyla birlikte iflas masasında yer alan malvarlığı hakları ile ilgili davaların iflas idaresi tarafından veya iflas idaresine karşı açılması örnek olarak gösterilebilir³⁰.

Dava takip yetkisinin bulunup bulunmadığının tespiti diğer dava şartlarının yapay zekâ tarafından tespitine göre teknik olarak zorluklar arz etse bile tarafların dava açarken UYAP üzerinden sundukları uyuşmazlık konusuna ilişkin verileri ve dava dilekçelerindeki bilgileri yapay zekâ ortamında analiz edilerek değerlendirebilecektir. Analiz sonrasında tarafların önceki yargısal kararlar ve mevzuat hükümleri ışığında tarafların davayı takip yetkisine sahip olup olmadığını yapay zekâ tarafından gerekçeli olarak mahkemeye sunulabilecektir.

F. VEKİL ARACILIĞIYLA TAKİP EDİLEN DAVALARDA, VEKİLİN DAVAYA VEKÂLET EHLİYETİNE SAHİP OLMASI VE USÛLÜNE UYGUN DÜZENLENMİŞ BİR VEKÂLETNAMESİNİN BULUNMASI

Medeni usûl hukukunda tarafların kural olarak vekil ile temsil zorunluluğu bulunmaktadır. Taraf, davada vekil ile temsil edilecek olursa vekilin davayı açıp yürütebilmesi için öncelikle vekâlet ehliyetine sahip olması gerekir. Vekâlet ehliyeti, bir davanın taraflar dışında üçüncü bir kimse tarafından vekil sıfatıyla yürütülmesi için bu üçüncü kişinin kanunen sahip olması gereken ehliyet olarak tanımlanabilir³¹. Türk hukuk sisteminde davaya vekâlet ehliyetine kural olarak baroya kayıtlı avukatlar sahiptir. Bu sebeple vekil sıfatıyla davayı yürütecek kişinin öncelikle kural olarak baroya kayıtlı bir avukat olması, yani vekâlet ehliyetine sahip olması gerekmektedir. Vekil sıfatı ile davayı yürütecek kişinin vekâlet ehliyetine sahip olmasının yanı sıra taraflar tarafından vekil olarak yetkilendirildiğini belirten usûlüne uygun hazırlanmış bir vekâletnamesinin de bulunması gerekir (HMK m. 114/1-f). Bu vekâletname genel dava vekâletnamesi olabileceği gibi özel dava vekâletnamesi şeklinde de olabilir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 76'da avukatın açtığı veya yürüttüğü dava ve işlerde ibraz edilecek vekâletnamenin noter tarafından onaylama veya düzenleme şeklinde olabileceği, kamu kurum ve kuruluş avukatlarının yetkili amirlerince usûlüne uygun düzenlenmiş temsil belgelerinin de noter onaylamasına gerek olmaksızın geçerli olduğu kaleme alınmıştır.

²⁹ Buse Dişel, *Dava Takip Yetkisi*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 8 vd.; Pekcanitez ve Taş Korkmaz, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: II, s. 596; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, s. 1360; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 269; Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Cilt: 2, s. 2567; Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, s. 684; Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 321; Budak ve Karaaslan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 176; Postacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 206.

³⁰ Hülya Taş Korkmaz, *Hukuk Davalarında Gerçek Tarafın Belirlenmesi*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 62 vd.; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 269

³¹ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, s. 1360; Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, s. 576; Levent Börü, *Medenî Usûl Hukukunda Davaya Vekâlet Ehliyeti*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, s. 23; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 274.

Davada taraflardan birinin vekil olarak temsil edecek avukatın davanın başından itibaren bulunması gereken avukat ruhsatnamesinin kontrolü günümüzde avukatların meslek kurumu olan Türkiye Barolar Birliği tarafından tutulan elektronik kayıtlardan ve UYAP sisteminden kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Aynı şekilde davada taraf temsilcisi olacak avukatın usulüne uygun düzenlenmiş vekaletnamesinin bulunup bulunmadığı da Türkiye Noterler Birliği tarafından tutulan kayıtlardan kolayca tespit edilebilecektir. Mahkemelerin önüne gelen bir uyuşmazlıkta tarafların vekillerinin avukat ruhsatnamesinin olup olmadığı ve avukatın müvekkil adına dava açabilmesi için vekaletinin bulunup bulunmadığı Türkiye Barolar Birliği ve Türkiye Noterler Birliğinde yer alan verilerin sisteme işlenmesi sonrası yapay zekâ tarafından tespit edilebilecektir. Neticeten mahkemeler yapay zekâyı kullanarak en baştan itibaren yapay zekânın tarama sonuçlarından elde ettiği gerekçeli sonuçları da göz önünde bulundurarak davanın vekalet ehliyeti veya usulüne uygun vekaletname eksikliği nedeniyle usulden reddedilip reddedilmeyeceği konusunda daha isabetli kararlar verebilecektir.

G. DAVACININ YATIRMASI GEREKEN GİDER AVANSININ YATIRILMIŞ OLMASI

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 120 gereğince davacı dava açarken her yıl gider avansı tarifesinde yer alan tutarı mahkeme veznesine yatırmak zorundadır. Gider avansı tarifesine göre gider avansı, her türlü tebligat ücreti ile posta ücretleri gibi giderleri içerir. Gider avansı bir dava şartı niteliğinde olduğundan gider avansı eksikliği halinde, verilen kesin süreye rağmen bu eksiklik tamamlanmazsa açılan dava, dava şartı eksikliği nedeniyle usulden reddedilir³². HMK m.119'a göre malvarlığı haklarına ilişkin davalar ile konusu para alacağı olmayan davalarda, yatırılması gereken harca esas miktarın belirlenebilmesi açısından, dava konusu olan şeyin değerinin gösterilmesi esası da dava dilekçesinde bulunması gereken zorunlu unsurlardan biridir³³.

Davanın en başında yatırılması gereken dava şartı niteliğindeki gider avansı ve harcın miktarı, davanın mahiyetine göre yapay zekâ tarafından kolayca belirlenebileceği gibi bu miktarın süresi içerisinde yatırılıp yatırılmadığı da kolaylıkla tespit edilebilecektir. Neticeten mahkemeler yapay zekâyı kullanarak en baştan itibaren yapay zekânın gerekçeli sonuçlarını da göz önünde bulundurarak davanın gider avansı veya harç eksikliği nedeniyle usulden reddedilip reddedilmeyeceği konusunda daha isabetli kararlar verebilecektir.

H. TEMİNAT GÖSTERİLMESİNE İLİŞKİN KARARIN GEREĞİNİN YERİNE GETİRİLMESİ

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 84'te teminata ilişkin dava şartı kaleme alınmıştır. Maddeye göre, "Türkiye'de mutad meskeni olmayan Türk vatandaşının dava açması, davacı yanında davaya müdahil olarak katılması veya takip yapması" ve "Davacının daha önceden iflasına karar verilmiş, hakkında konkordato veya uzlaşma suretiyle yeniden yapılandırma

³² Mustafa Serdar Özbek, *Hukuk Yargılama Usûlünde Gider Avansı*, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2. Baskı, 2016, s. 25; İbrahim Ercan ve Aziz Serkan Arslan, "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Öngörülen Gider Avansının Uygulanması ile İlgili Ortaya Çıkan Bazı Meseleler ve Bunların Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20/2 (Aralık 2012): s.166; Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: II, s. 933.

³³ Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: II, s. 933; Postacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 210; Atalı, Ermenek ve Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 318.

işlemlerinin başlatılmış bulunması; borç ödemeden aciz belgesinin varlığı gibi sebeplerle, ödeme güçlüğü içinde bulunduğunun belgelenmesi” durumlarında teminat gösterilmesi gerekir³⁴.

Günümüzde gerçek veya tüzel kişi olarak herkesin MERNİS adresi, DETSİS adresi veya muamele merkezi bulunması zorunludur. Mahkemeler önlerine gelen bir uyuşmazlıkta tarafların Türkiye’de mutad meskeninin bulunup bulunmadığını dava açarken UYAP üzerinden sundukları uyuşmazlık konusuna ilişkin verileri ve dava dilekçelerindeki bilgileri yapay zekâ ortamında kontrol ederek değerlendirebilecektir. Aynı şekilde daha önceden davacının iflasına karar verilmiş olup olmadığını, davacıya dair konkordato veyahut uzlaşma suretiyle yeniden yapılandırma işlemlerinin başlatılmış bulunup bulunmadığını; davacı hakkında borç ödemeden aciz belgesinin var olup olmadığını, ticaret sicil kayıtlarından ve UYAP sisteminden kolayca tarayabilecek ve önceki yargısal kararlar ve mevzuat hükümleri ışığında kişinin teminat göstermekle yükümlü olup olmadığı, herhangi bir muafiyetinin bulunup bulunmadığı yapay zekâ tarafından incelenebilecektir. Neticeten mahkemeler yapay zekânın gerekçeli analiz sonuçlarını kullanarak teminat gösterme yükümlülüğüne ilişkin daha isabetli kararlar verebilecektir.

İ. DAVACININ DAVA AÇMAKTA HUKUKİ YARARININ BULUNMASI

Hukuki yarar davacının mevcut hukuki durumunu değiştirecek ve iyileştirecek bir hükme ihtiyaç duyması olarak tarif edilebilir. Hakkın elde edilmesi için mahkeme kararına ihtiyaç duyulmayan veya hakkın mahkemeye gitmeden başka yollarla çok daha hızlı ve kolay elde edilebilme imkânı varken mahkemeye gidilen hallerde hukuki yararın/menfaatin yararın varlığından söz edilemeyecektir³⁵.

Yapay zekâ tarafından davacının dava açmakta hukuki yararının bulunup bulunmadığının tespiti dava şartları bakımından karşılaşılabilecek zorluklardan biridir. Zira davanın açılmasında hukuki yararın varlığı, yarar kavramının niteliği gereği hem soyut kriterler içermekte hem de bu kriterlerin varlığı veya yokluğu çoğu zaman yargılamanın esasına girilmek ile anlaşılmaktadır. Bu bakımdan muhakemeyi gerektiren bu şartın varlığının yapay zekâ tarafından tespiti pek çok verinin yapay zekâyâ öğretilmesini gerektirmekte olup şu an için güçtür. Bununla birlikte hukuki yararın varlığının veya yokluğunun tespit edildiği yargısal kararlara ilişkin verilerin, mevzuat hükümlerinin ve güvenilir bilimsel metinlerin yapay zekâyâ öğretilmesi ile gelecekte davacının dava açmakta hukuki yararının bulunup bulunmadığının yapay zekâ tarafından tespiti mümkün olabilecektir³⁶.

³⁴ Aziz Serkan Arslan, “HMK Hükümlerine Göre Teminat Kurumu ve Dava Şartı Niteliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16/Özel Sayı (2014): s. 958.; Mustafa Okur, *Adli Teminat*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2011, s. 157; Postacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 210; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 541.

³⁵ Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: II, s. 947 vd.; Emel Hanağası, *Davada Menfaat*, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2009, s.22; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, s. 1364; Postacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 211; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 315.

³⁶ Bunu somutlaştırmak adına örnek olarak 18.02.2022 tarihli 2022/1 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı verilebilir. Karara göre ifa zamanı gelmemiş (vadesi gelmemiş, muaccel olmayan, müeccel) bir alacak için açılmış

J. DAVANIN DAHA ÖNCEDEN AÇILMIŞ VE HÂLEN GÖRÜLMEKTE OLMAMASI

Kısaca derdestlik adı verilen dava şartı gereğince halen görülmekte olan bir davanın varlığı taraflar arasında aynı nitelikte ikinci bir davanın yeniden açılmasına ve görülmesine engel olur. Buna göre artık bir dava açılmış ve görülmekteyken tarafları, dava konusu ve dava sebebi aynı olan ikinci bir dava aynı veya farklı bir mahkemede açılırsa derdest bir dava söz konusu olduğundan ikinci dava, dava şartı yokluğundan usûlden reddedilecektir (HMK m. 115/2)³⁷. Medeni usûl hukuku sistemimizde derdestlik 1086 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HUMK) döneminde ilk itiraz olarak yer alırken; 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu döneminde ise dava şartları arasında yer almıştır.

Yapay zekâ açılan bir davanın derdest olup olmadığını UYAP veri sisteminden elde edeceği bilgiler sayesinde kolayca tespit edilebilecektir. Bu bağlamda yapay zekâ halen görülmekte olan tüm davaların verilerini, yeni açılan bir davada davacının dava dilekçesinde sunduğu veriler ile karşılaştırılabilir ve öncelikle tarafların aynı olduğu davaları eşleştirebilecektir. Bu işlemten sonra yeni açılan dava dilekçesi ile cevap dilekçesinde sunulan vakia ve talepler ışığında yeni açılan dava ile önceden açılan davanın niteliğini analiz ederek HMK m. 114'te yer alan derdestlik şartlarını taşıyıp taşımadığını tespit edebilecektir. Yapay zekâ analiz sonucunda elde ettiği gerekçeli sonuçları mahkemeye sunarak gereksiz yere ikinci davanın görülmesinin önüne geçilebilecek ve usul ekonomisine katkı sağlayabilecektir.

K. AYNI DAVANIN DAHA ÖNCEDEN KESİN HÜKME BAĞLANMAMIŞ OLMASI

Hukuk Muhakemeleri Kanunu HMK m. 114/1-i hükmünde aynı davanın daha önceden kesin hükme bağlanmamış olması bir dava şartı olarak düzenlenmiştir. Kesin hükmün tarifi ve unsurları HMK m. 303'te kaleme alınmıştır. Madde gereğince bir davaya ait şekli anlamda kesinleşmiş olan hükmün, diğer bir davada maddi anlamda kesin hüküm oluşturabilmesi için, her iki davanın taraflarının, dava sebeplerinin ve ilk davanın hüküm fıkrası ile ikinci davaya ait talep sonucunun aynı olması gerekir³⁸.

Yapay zekâ aynen derdestlik durumunda olduğu gibi, yeni açılan bir davanın önceden kesin hükme bağlanmış olup olmadığını UYAP veri sisteminden elde edeceği bilgiler sayesinde kolayca tespit edilebilecektir. Bu bağlamda yapay zekâ hâlen görülmekte olan veya daha öncesinde görülüp kesinleşmiş tüm davaların verilerini, yeni açılan bir davada davacının dava dilekçesinde sunduğu veriler ile karşılaştırılabilir ve öncelikle tarafların aynı olduğu davaları

davada, mahkemece ifa zamanının henüz gelmediği gerekçesiyle davanın usulden reddedilmesi gerektiğine hükmedilmiştir. Buna göre yapay zekâyı bu içtihat öğretilerek, dilekçelerde bulunan bilgi ve belgelere istinaden bir değerlendirme yaparak alacağın henüz vadesinin gelmediğini tespit ederse hukuki yararın bulunmadığı konusunda mahkemeyi uyarabilecek ve ilgili içtihadı veya bu konuda yazılmış bilimsel eseri (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Cem Budak ve Mustafa Okan Yağcı, "Mevsimsiz Dava, Davanın Vaktinden Önce Açılması", Adalet Dergisi, 70. Sayı, (2023/1): s. 17 vd.) gerekçe olarak gösterebilecektir.

³⁷ Süha Tanrıver, *Medenî Usûl Hukukunda Derdestlik İtirazı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, 2007, s. 14; Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: II, s. 949; Postacioğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 221; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 319.

³⁸ Ahmet Cahit İyilikli, *Hukuk Yargılamasında Kesin Hüküm* Ankara: Yetkin Yayınevi, 2. Baskı, 2020, s. 25 vd.; Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: II, s. 949; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, s. 1361; Postacioğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 222; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 319.

eşleştirerek tespit edebilecektir. Bu işlemten sonra yeni açılan dava ve cevap dilekçesinde taraflarca sunulan vakia ve talepler ışığında yeni açılan dava ile önceden kesin hükme bağlanmış davanın dava sebeplerinin ve hükme bağlanmış ilk davanın hüküm fıkrasıyla açılan ikinci davaya ait talep sonucunun aynı olup olmadığını analiz edebilecektir. Bunun sonucunda HMK m. 114'te yer alan kesin hükme bağlanmış olma şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediği gerekçeli sonucuyla birlikte mahkemeye sunulacak, gereksiz yere ikinci davanın görülmesinin önüne geçilebilecektir³⁹.

L. DİĞER KANUNLARDA YER ALAN DAVA ŞARTLARINA İLİŞKİN HÜKÜMLER

Yapay zekânın dava şartlarını incelemesini konu edinen çalışmamız tüm kanunlarda düzenlenen özel dava şartlarının tek tek incelenmesini kapsamamakla birlikte uygulamada yaygın örnek teşkil eden ve yapay zekâ kullanımına uygun bazı özel dava şartları üzerinde durulacaktır.

Yapay zekâ kullanımına uygun özel dava şartlarından birisine örnek olarak borçtan kurtulma davası açılırken borçlu tarafından yatırılması gereken teminat şartı verilebilir. İcra ve İflas Kanunu m. 68/a'ya göre icra takibinde borçlu, ödeme emrine itiraz ederken takibe dayanak oluşturan senedin altındaki imzaya ayrıca ve açıkça itiraz ederse alacaklı bu durumda icra mahkemesinden itirazın geçici kaldırılmasını talep edebilir. İcra hukukunda bu vasıta ile karar verilen geçici kaldırmanın kesin kaldırmaya dönüşmesini engellemek amacıyla, itirazın geçici kaldırılması kararının tebliğ veya tefhiminden itibaren yedi gün içerisinde borçluya borçtan kurtulma davası açabilmesi imkânı getirilmiştir (İİK m. 69/II, c. 1). İcra ve İflas Kanunu düzenlemesine göre, bu davanın dinlenebilmesi için borçlunun, alacağın yüzde on beşini ilk duruşma gününe kadar mahkeme veznesine nakden depo etmesi yahut mahkemece kabul edilecek aynı değerde bir teminat tevdi etmesi gerekir. Aksi halde dava reddedilir (İİK m. 69/II, c. 2, 3). Buna göre kanun hükmünde belirtilen teminatın hukuki niteliği, özel bir dava şartıdır⁴⁰. Borçtan kurtulma davasının en başında yatırılması gereken teminatın miktarı yapay zekâ tarafından kolayca hesaplanabileceği gibi bu miktarın süresi içerisinde yatırılıp yatırılmadığı da UYAP sistemi üzerinden kolaylıkla tespit edilebilecektir. Bu sayede davayı görececek olan mahkeme önüne gelen uyuşmazlıkta yapay zekânın analiz sonuçlarına göre teminat miktarını ve hesaplanan tutarın süresi içerisinde yatırılıp yatırılmadığını kolaylıkla değerlendirebilecektir. Neticeten mahkeme, yapay zekâyı kullanarak en baştan itibaren yapay zekânın tarama sonuçlarından elde ettiği gerekçeli sonuçları göz önünde bulundurarak davanın özel dava şartı eksikliği nedeniyle usulden reddedilip reddedilmeyeceği konusunda daha isabetli karar verebilecektir.

³⁹ Yapay zekânın kesin hüküm varlığı konusunda zorlanacağı bir mesele, yarışan dava takip yetkisinin varlığı halinde nasıl hareket edilmesi gerektiği olabilir. Örneğin, şirket yönetim kuruluna karşı pay sahiplerinden birinin sorumluluk davası açması ve bu davanın sonuçlanması sonrasında diğer pay sahiplerinin sonradan aynı davayı tekrar açmaları halinde maddi anlamda kesin hüküm gücünün diğer pay sahiplerine de etkili olup olmayacağı tartışmalıdır. Yapay zekâ sonuçlarının mahkemeyi yanıltıcı olmaması adına bu konudaki farklı görüşlerin de veri bankasına yüklenmesi düşünülmelidir. Zira mahkemece benimsenecek görüşe göre ilgili örnekteki sonuç ciddi değişiklik gösterebilecektir.

⁴⁰ Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, s. 1389; Pekcanıtez, *Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: II, s. 950; Postacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 225; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 319.

Tasarrufun iptali davasının düzenlendiği İcra ve İflas Kanunu'nda, bu dava için aciz belgesi özel dava şartı olarak yer almaktadır. İİK m. 277' de tasarrufun iptali davası açma hakkının, elinde geçici veya kesin aciz belgesi bulunan her alacaklıya ait olduğu belirtilmiştir⁴¹. İcra dairesi tarafından düzenlenen geçici veya kesin aciz belgesinin var olup olmadığı da İİK m.143/1 gereğince her il merkezinde Adalet Bakanlığınca tespit edilen icra dairesi tarafından tutulan özel sicilini veri tabanına yapay zekânın erişimi suretiyle kolayca tespit edilebilecektir. Bu sayede tasarrufun iptali davasına bakan mahkeme yapay zekânın tarama sonuçlarından elde ettiği tespiti göz önünde bulundurarak davanın özel dava şartı eksikliği nedeniyle usulden reddedilip reddedilmeyeceği konusunda daha isabetli karar verebilecektir.

Yapay zekâ günümüzde pek çok dava için zorunlu hale gelen arabuluculuk şartının sağlanıp sağlanmadığını belirlemek için de kullanılabilir. Bunun için yapay zekâ, arabulucular tarafından UYAP veri tabanına kaydedilen son tutanak bilgilerini kullanılabileceği gibi tarafların dava açarken sunmuş oldukları dilekçelerde arabuluculuğa ilişkin metin içeriklerinden de yararlanabilecektir.

Yapay zekâ, özel dava şartlarına ilişkin bu incelemelerden başka henüz yargılamanın en başında adli yardıma başvuran kişilerin örneğin E-Devlette yer alan tapu kayıtları, trafiğe kayıtlı araç bilgileri, elde ettiği aylık gelir ve mevduat kayıtları gibi ekonomik ve finansal verilerinden yola çıkarak adli yardım için uygun olup olmadığının tespitinde, dava sonucunda vekalet ücretinin ve yargılama giderlerinin hesaplanmasında, duruşma günlerine ve süreli işlere ilişkin son günlere dair hatırlatmalarda, günlük planlayıcı yazılımlar aracılığıyla rutin işlemlerin düzenlenmesinde UYAP ile ilişkilendirilmiş programlayıcı yazılımların kullanımında, dava dosyasında bulunan kapsamlı metinlerin özetlenmesinde ya da dosyada istenilen bölümlerin işaretlenmesinde, uyumsuzluk konusu video, ses kayıtları, imza, yazı ve görsel temaların gerçek olup olmadığına dair analizlerin yapılması ve verilerin oluşturulmasında son olarak hukuki uyumsuzluğun sonucunda başarılı olma ihtimalinin hesaplanmasında kullanılabilecektir⁴².

III. DAVA ŞARTLARININ YAPAY ZEKÂ TARAFINDAN İNCELENMESİNİN OLUMLU YÖNLERİ

Hızla dijitalleşen dünyamızda bilgisayar ve makineler pek çok alanda insanların işlerini devralmaktadır. Bir zamanlar yazım denetimi ve arama motorlarını akıllı bilgi teknolojisi olarak görmekte iken günümüzde yüz tanıma teknolojisi yolu ile farkında bile olmadan sokaklar veya havaalanlarında yolcu kontrolleri yapılabilmektedir. Girdiğimiz verilerden yola çıkarak telefon arama motorlarımız gitmek istenilen yerle ilgili sormadığımız halde yemek veya alışveriş tavsiyelerinde bulunabilmektedir. İşte böyle bir ortamda hukuk alanında en sıkça sorulan

⁴¹ Baki Kuru, *İcra ve İflâs Hukuku El Kitabı*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2. Baskı, 2013, s. 1418.; Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: II, s. 1389; Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: II, s. 950; Pos-tacıoğlu ve Altay, *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, s. 224; Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz ve Hanağası, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 319.

⁴² Amarendar Reddy Abdulla, "Artificial Intelligence Needs Law Regulation", *Indian Learning*, 1/1 (July 2020): s. 43; Saksham Tontar and Dutt Saloni, "Artificial Intelligence and Law: Technological Approach, Opportunities and Future Scope", *Indian Journal of Law and Legal Research*, 4 (2022): s. 41.

sorulardan biri yapay zekânın yargılamaya ilişkin kararları doğru bir şekilde tahmin edebileceği ve bunların icrasında da artık insana ihtiyacımız olmayacağı düşüncesidir⁴³.

Günümüzde yargılama usulünde yapay zekâ teknolojisinin kullanımı yanında yapay zekâ sistemlerinin hâkim rolünde kullanılmasının yolları araştırılmaktadır. Bu bağlamda yapay zekânın hâkim rolünde kullanımı ile gelecekte uyumsuzluk konusuna ilişkin bilgiler analiz edilebilecek, belge kayıtlarına otomatik olarak ulaşılabilir, içtihat hukuku kolayca taranabilecek ve tarafların delilleri analiz edilerek davanın esasına ilişkin daha karışık görevler yerine getirilebilecektir⁴⁴. Buna ilişkin olarak Avrupa Birliği, yargılamada yapay zekâ kullanımı için yeterli düzeyde dijitalleşmenin önkoşul olduğunu kabul etmekte ve bazı üye ülkelerin yapay zekâyı yargılamada ve icra takiplerinde kullanmaya oldukça yakın olduğunu belirtmektedir⁴⁵.

Yargılama hukuku genel olarak haklı olduğunu iddia eden tarafın devletin yargı organları aracılığı ile hak aramasını konu edinir. Bu alanda birtakım sebeplerin varlığı nedeniyle davanın ağır ilerlemesi ve kararların geç verilmesi kamu düzeninin bozulmasına dahi neden olabilmektedir. Bu bağlamda en baştan dava şartlarının incelenmesinde yapay zekânın kullanımı davanın basit, çabuk ve ucuz şekilde sonuçlanmasına katkı sağlayacaktır. Usul ekonomisi adı verilen bu kavramın amacı davanın hakkaniyetli ve hızlı bir şekilde sonuçlanmasını sağlamaktır⁴⁶. Bu amaç HMK m. 30'da açıkça ifade edilmiştir. Buna göre davaya bakan hâkim, yargılamayı mümkün olduğu ölçüde hızlı ve düzen içerisinde yürütmekle ve gereksiz yere masrafa neden olmamakla yükümlü tutulmuştur⁴⁷.

Mahkemelerde dava şartlarının incelenmesini klasik usulde olduğu gibi sadece hâkime bırakmak oldukça zaman alıcı bir süreçtir. Aynı zamanda dosyada taraflarca ileri sürülmemiş olsa bile hâkimin resen pek çok karışık belge ve bilgiyi tarayarak dava şartlarının her birini teker teker kontrol etmesi oldukça karışık bir işlemdir. Bunun yerine ilgili veri tabanlarına erişim imkânı sağlanarak dava şartlarının incelenmesi sürecinde yapay zekâdan yararlanılması, yargılama aşamasında ulaşılmak istenen gerçeğe ulaşmaya ve yargılamanın hızlandırılmasına açık bir fayda sağlayacaktır⁴⁸.

⁴³ A. D. (Dory) Reiling, "Courts and Artificial Intelligence", *International Journal for Court Administration*, 11/2 (2020): s. 8. DOI: <https://doi.org/10.36745/ijca.343>.

⁴⁴ Emine Yalçın Karabel ve Dilek Aydemir, "Medeni Usûl Hukukunda Yargılamanın Hızlandırılması ve Adalete Erişim Bakımından Çevrimiçi Yargılama ve Yapay Zekânın Kullanımı", *MÜHF-HAD*, 29/1 (Haziran 2023): s.546 vd.

⁴⁵ Avrupa Birliği Konseyi, 8 Ekim 2020 tarihli Adalete Erişim-Dijitalleşme Fırsatlarını Değerlendirme Sonuç Bildirgesi, s.36.

⁴⁶ Yargılama hukukunun, diğer bir ifade ile usul hukukunun objektif, adil veya doğru bir yargılama yapabilmesi için gerekli usul ilkelerini içermesi, yargıya taşınan olay ve olguların ön yargılı ve taraflı olmayan bir hâkimce incelenmesi ve değerlendirilmesi, hukukun tarafsız ve doğru uygulanması, usûlî yükümlülüklerin ve olanakların gereği gibi kullanılmasının sağlanması, özetle hukuk devletine uygun bir prosedürün yaratılabilmesi ile hakların korunması, tespiti veya gerçekleştirilmesine en iyi biçimde hizmet edilmiş olacaktır. Böylece tali olarak nitelendirdiğimiz diğer amaçlara da ulaşmak mümkün olacaktır. Bkz. Sema Taşpınar, "Medeni Yargılama Hukukunda Amaç Sorunu", *Prof. Dr. Faruk Erem'e Armağan*, Ankara: TBB, 1999, s. 787.

⁴⁷ Ejder Yılmaz, "Usûl Ekonomisi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57/1 (2008): s. 244; Güray Erdönmez, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: I, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 15. Bası, 2017, s. 886.

⁴⁸ Muhammet Özkes, "Dijital Çağda Yargılama, Adalete Erişim ve Yargılama İlkelerine Genel Bakış", *Dijital Çağda Medeni Yargı*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2022, s. 46.

IV. DAVA ŞARTLARININ İNCELENMESİNDE YAPAY ZEKÂNIN KULLANIMINA İLİŞKİN ZORLUKLAR VE ETİK HUSUSLAR

Dava şartlarının her birinin nitelik itibariyle birbirlerinden farklılık göstermesi, dava şartlarının yapay zekâ tarafından incelenmesini zorlaştırabilecek bir özelliktir. Bu bağlamda taraf ehliyeti, dava ehliyeti, gider avansı, teminat gibi bazı dava şartlarının nesnel niteliği ağır basmakta iken hukuki yarar, yargı yolu, dava takip yetkisi gibi bazı şartlarının ise soyut niteliği ön planda olup daha fazla muhakemeyi gerektirmektedir. Bu farklılık yapay zekâdan yararlanarak dava şartlarının incelenmesine ilişkin yeknesak kuralların konulmasını da güçleştirecektir. Buna örnek vermek gerekirse, hukuki yarar dava şartlarından biridir ve davacının davasını açmakta hukuki yararının olup olmadığının tespiti çoğu zaman yargılamanın esasına girilmek ile ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan muhakemeyi gerektiren bu durumun tespiti konusunda hâkimin sübjektif yorumuna dayalı bir karara ihtiyaç duyulabilir. Bu gibi hallerde yapay zekâdan sübjektif yorumda bulunmasını istemek hatalı sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Bununla birlikte yine de bu durum, taraflarca dosyaya sunulacak veriler ile UYAP sistemine entegre MERNİS, E-Nabız gibi ilgili veri tabanlarından elde edilecek bilgiler ışığında nesnel dava şartlarının incelenmesini tamamen engelleyecek nitelikte değildir. Zira bu hallerde hâkimin sübjektif değerlendirmeler yapmasına gerek kalmadan yapay zekâ tarafından sadece belli nesnel unsurların varlığının veya yokluğunun kontrolü yapılabilecektir.

Yapay zekâ kullanımı ticaret, eğitim, güvenlik ve sağlık alanlarında olduğu gibi yargılama hukuku alanında da bazı zorlukları ve etik sorunları beraberinde getirmiştir. Özellikle kişisel verilerin korunması, adil yargılanma hakkı ve yapay zekânın yanlış kararlar verme riski gibi başlıklar kanun koyucu ve uygulayıcılar tarafından dikkatlice ele alınması gereken konulardır. Bunun yanı sıra durmadan gerçekleşen mevzuat değişiklikleri veya hukuki içtihatlar konusunda güncelleme yapılmaması, yapay zekânın desteklenmemesi ve tam uyumunun sağlanmaması durumlarında yapay zekânın hatalı sonuçlara neden olabileceği unutulmamalıdır. Bu hususta dikkat edilmesi gereken şey, yapay zekânın dava şartlarını incelerken kullanacağı veri havuzunun güncelliği, örnek şablon, içtihat ve diğer hukuki kaynakların doğruluğu ve yerindeliğidir. Bu nedenle yardımcı olarak kullanılan yapay zekâ tarafından ulaşılan sonuçlar mutlaka gerekçeli olmalı ve bu gerekçelerin kaynak aldığı verilerin doğruluğu, yerindeliği ve isabet oranı hâkim tarafından mutlaka teyit edilmelidir⁴⁹.

Yapay zekânın yargılama hukukunda kullanımı, teknolojinin gelişmesiyle birlikte giderek daha yaygın hale gelebilir ve bu alanda yenilikçi çözümler sunulabilir. Ancak bu teknolojilerin doğru ve etik bir şekilde kullanılması önemlidir⁵⁰. Bu bağlamda yapay zekâ

⁴⁹ Barış Mıdık, "Yapay Zekanın Uyuşmazlık Çözümünde Kullanılması: Genel Bir Giriş", *Gelişen Teknolojilerin Medeni Usul Hukukunda Etkileri*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2023, s.176.

⁵⁰ Özkes, her ne kadar dijitalleşmede çok büyük ilerlemeler söz konusu olsa da yargının tümüyle dijitalleşmesi için daha erken olduğunu, zira insan temelli yargının kendisinden çok, yargısal araç ve süreçlerin dijitalleşmesinin daha sağlıklı bir yaklaşım olacağı görüşündedir. Ona göre deyim yerindeyse yargıda "insan kokusunu" dışarda bırakmak pek mümkün olmadığı gibi, sağlıklı ve doğru değildir. Bununla birlikte yargının mekanik işleyişinde dijital ortam ve imkânlar sonuna kadar rahatlıkla kullanılabilir. Bu açıdan dijitalleşmenin gelişimi açısından hem teknik hem de hukukî bakımdan üçlü bir ayrım yapmaktadır. İlk olarak, günlük, rutin, asıl karar

programlanırken hazırlanan algoritmalarının sonuçlara nasıl ulaştığının tespiti mutlaka açık, kontrol edilebilir ve gerekçeli olmalıdır. Bu bağlamda yakın geçmişte ilan edilen pozisyon için yapılan iş başvurularını değerlendirmek üzere Amazon Şirketi tarafından kullanılan yapay zekâ programına dair yöneltilen eleştiriler bu endişeyi doğrulamaktadır. Şirket işe alım sürecini yapay zekâyı bırakmış ve yapay zekâ başvuran adayların özgeçmişlerini incelemiştir. İncelemeleri kapsamında yapay zekâ mevcut veri setlerini değerlendirerek yüksek maaşlı işlerde kadınlara oranla erkeklerin daha fazla olduğunu tespit etmiş ve işe alım noktasında başvuru yapan erkek adayları tercih etmiştir. İşe alıma dair yapay zekâ kadar mutlaka insanlar da kadın ve erkek adaylar arasında ayrımcılık yapabilecektir. Ne var ki yapay zekânın cinsiyet, din, dil, etnik köken ya da finansal verilere ulaşabilme olasılığı daha çoktur. Bu verilere ulaşması ve bunları kullanması demokratik toplum anlayışını yıpratıcı ve zedeleyecek boyutlara gelebilir⁵¹. Bununla beraber bu algoritmaların, dışarıdan bir müdahale ile manipüle edilmesi ve yapay zekânın hatalı kararlar vermesi de mümkündür. Bu nedenle ortaya çıkacak bu tür risklere karşı da katı önlemler alınması gereklidir⁵².

Tüm dünyada teknoloji ve yapay zekâ kullanımı hızla gelişmesine rağmen bunların kullanımına ilişkin yasal düzenlemeler bu hıza ayak uydurmakta zorlanmaktadır. Dünya üzerinde yapay zekâyı ilişkin yasal düzenlemeler hala başlangıç aşamalarındadır. Pek çok ülke yapay zekâ teknolojilerinin doğurduğu zorlukları ele almak için kendi yaklaşımlarını geliştirmektedir. Avrupa Birliği'nde, Genel Veri Koruma Yönetmeliği (GDPR), özellikle veri gizliliği ve otomatik karar verme alanlarında yapay zekâyı etkileyen hükümler içermektedir. Amerika Birleşik Devletleri yasalarında ise parçalı bir yaklaşım sergilenmekte ve farklı eyaletler yapay zekâyı ilişkin kendi yasalarını çıkarmaktadır.

Kanun koyucular yapay zekâ alanındaki gelişimi teşvik etmekle birlikte ile kamu çıkarlarını koruma konusunda dengeyi ayarlamakta da zorlanmaktadır. Bu bakımdan özellikle yargılama hukuku gibi kişilerin hak ve özgürlüklerini temelden etkileyen bir alanda yapay zekâ kullanımı kaynaklı yeni sorunların ortaya çıkması ve bunlara ilişkin eleştiriler olması gayet

mekanizmalarını ifade etmeyen, yargılamanın süreç ve mekanik kısmını ifade eden noktalarında dijitalleşmenin mümkün ve çok yararlı olduğunu, bunun çoğu kez kanunla bile değil alt düzenlemelerle yapılmasının da mümkün olabileceğini belirtmektedir. İkinci olarak, yargısal kararı doğrudan etkileyen ve önemli tahkikat işlemleri niteliğindeki hususlarda kontrollü bir dijitalleşmenin sağlanabileceğini, ancak bu durumlar bakımından kanunî düzenleme zorunluluğuna işaret etmektedir. Örneğin, ispat kuralları, delillerin durumu sonuca etkili tahkikat işlemleri (tarafların iradeleriyle sonuca etki ettikleri beyanları vs.) bu niteliktedir. Üçüncü olarak ise, yargısal karar mekanizmalarının kısmen, tamamen ya da herhangi bir şekilde dijital alana ya da yapay zekâyı bırakılması hususunu ortaya koyarak, tasvip etmemekle birlikte bunun kanunla değil ancak Anayasa değişikliği yolu ile mümkün olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Özkes, “Dijital Çağda Yargılama, Adalet Erişim ve Yargılama İlkelerine Genel Bakış”, s. 49.

⁵¹ Küçük, “Yapay Zekânın Hukuk Sisteminde Kullanılması”, s. 66. Alman hukukunda yargısal karar otomasyonu veya robot hâkim olarak adlandırılan, bağımsız olarak yasaları yorumlayan, olayları sınıflandıran ve değer yargılarına dayalı kararlar veren hipotez sistemi eğer bir gün teknik olarak mümkün olsa bile hukuka ve etik temellere aykırı bulunmaktadır. Adalet sistemi açısından böyle bir otomasyon reddedilmelidir. Bu durum, tüm yargı kademeleri ve dava türleri için geçerlidir. Zira mahkemede, insanın kişisel durumunun veya taleplerinin birey olarak merkezde olması gerekir. Yapay zekâlı bir makinenin dava hakkında karar vermesi, insanın nesneye indirgenmesine yol açar ki bu durum insan onurunun açık bir ihlalidir. Bkz. https://www.justiz.bayern.de/media/images/behoerden-und-gerichte/oberlandesgerichte/nuernberg/einsatz_von_ki_und_algorithmischen_systemen_in_der_justiz.pdf; s.42.

⁵² Midik, “Yapay Zekanın Uyuşmazlık Çözümünde Kullanılması: Genel Bir Giriş”, s.176.

normaldir. Ülkemizde de yargılama hukukunda yapay zekâ kullanımının günümüzde kaçınılmaz olduğu kabul edilmekle birlikte buna ilişkin en temel eksikliklerin başında henüz birtakım yasal düzenlemelerin yapılmaması, yöntemin uygulanma sınırlarının tam olarak belirginleşmemesi, kişisel verilerin hukuka aykırı olarak elde edilmesi ve izinsiz kullanılması gibi birtakım kişisel hakların ihlaline neden olması riski gelmektedir. Bunun yanı sıra yapay zekânın kullanımını sırasında insan hak ve özgürlüklerinin korunmasına yönelik evrensel ilkelerin sınırları içerisinde kalınması şarttır. Bu bağlamda yargılama hukuku da dahil olmak üzere hukukun tüm alanlarında yapay zekâ kullanımının sadece dava şartlarının incelenmesinde olduğu gibi bir nevi destek sistemi olarak tercih edilmesi, uyumsuzlukların çözümüne dair nihâi karar verme noktasında ise yine insan faktörünün yer alması düşünülmelidir. Bu bağlamda hâkim yapay zekâ tarafından yapılan incelemeden sonra dava şartlarının birinin varlığı veya yokluğu konusunda tereddüt içinde kalıyor ise, bunu gidermek için ön inceleme duruşmasında tarafları dinlemeli ve dava şartları ile ilgili olarak kararını yapacağı muhakeme sonucunda vermelidir.

SONUÇ

Her geçen gün hayatın her alanında etkisini artıran teknoloji ve dijitalleşme insanlığa yapay zekâ denilen önemli bir yenilik sunmuştur. Bilgisayar biliminin bir dalı olarak kabul edilen yapay zekâ, insan zekâ süreçlerinin, makineler ve özellikle de bilgisayar sistemleri tarafından yeniden yaratılması, genellikle insanlar gibi davranabilen ve tepki verebilen akıllı makineler üretilmesi ile bilgisayarların insan benzeri karar verme görevleri yerine getirmesini mümkün kılması olarak tarif edilebilir.

Hukuk mahkemelerinde uyumsuzluğun esası hakkında karar verme aşamasında yapay zekânın kullanımı için çok erken olduğu ve her zaman ciddi riskler barındırdığı kanaati ile birlikte yapay zekadan hâkime yardımcı bir araç olarak faydalanılabilecektir. Bu bağlamda yapay zekâ, modelleme ve öğrenme aşamasında ilgili veri kaynaklarını taradıktan sonra dava şartlarının tasnifini, yazılı metinlerden özet çıkarılmasını, akıllı arama algoritmaları aracılığıyla benzer vakıalar incelenmesini, daha önce verilen kararların verilerinden faydalanmak suretiyle gerçekleştirecektir. Modelleme ve öğrenme aşamasından sonra tarafların dava ve cevap dilekçelerinin NLP metin okuma yöntemi ile analizi gerçekleştirilerek dava şartlarının varlığı veya yokluğu ile ilgili karar destek sistemlerinin oluşturulması sağlanabilecektir.

Hukuk mahkemelerinde ve diğer mahkemelerde bir davanın görülebilmesi, mahkemenin esas hakkında yargılama yapabilmesi için varlığı gereken bir dava şartının eksikliği yahut yokluğu davanın esasının incelenebilmesine engel oluşturur. Nitekim dava şartlarının usulüne uygun bir şekilde sağlanmadığı yargılama sürecinde dava esastan karara bağlansa bile çoğu zaman verilen hükmün bir anlamı olmayacak ya da bu eksikliklere rağmen verilen hüküm usûl hukuku kurallarının ihlaline sebebiyet vererek hatalı ve keyfi bir yargılama yapılmasına yol açacaktır. Tüm bunların önüne geçilmesi açısından henüz yargılamanın en başında yapay zekâ kullanılarak dava şartlarının kontrolü mümkündür.

Hukuk alanında yapay zekâ kullanımının günümüzde kaçınılmaz olduğu kabul edilmekle birlikte bu konuda birtakım yasal eksikliklerin bulunması, yöntemin uygulanma sınırlarının tam olarak belirginleşmemesi, siber güvenlik ve veri güvenliği riskleri, kişisel

verilerin hukuka aykırı olarak elde edilmesi ve izinsiz kullanılması gibi birtakım haklı endişelerin giderilmesi önemli bir gerekliliktir. Bu bağlamda yapay zekâ sistemlerinin kullanımı hak ve özgürlük odağında olmalı; yapay zekânın anayasa ile güvence altına alınmış olan temel hak ve özgürlüklere müdahale tehlikesi taşıyan hiçbir kullanım şekline izin verilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Abdulla, Amarendar Reddy. "Artificial Intelligence Needs Law Regulation". *Indian Learning*. 1/1 (July 2020): s. 42-47.
- Akkan, Mine. *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: I, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 15. Bası, 2017.
- Arslan, Aziz Serkan. "HMK Hükümlerine Göre Teminat Kurumu ve Dava Şartı Niteliği". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 16/Özel Sayı (2014): s. 957-988.
- Arslan, Ramazan, Ejder Yılmaz, Sema Taşpınar Ayvaz ve Emel Hanağası,. *Medenî Usûl Hukuku*, 6. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Atalı, Murat, İbrahim Ermenek ve Ersin Erdoğan. *Medenî Usûl Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2023.
- Atıcı, Cansu. *Medeni Usûl Hukukunda Dava Ehliyeti*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Bozkurt Yüksel, Armağan Ebru ve Başak Bak. "Yapay Zekâ", *Futurist Hukuk*. İstanbul: Aristo Yayınevi, 2018.
- Börü, Levent. *Medeni Usûl Hukukunda Davaya Vekâlet Ehliyeti*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006.
- Budak, Ali Cem ve Varol Karaaslan. *Medenî Usûl Hukuku*, 10. Baskı, Ankara: Filiz Kitabevi, 2022.
- Budak, Ali Cem ve Mustafa Okan Yağcı, "Mevsimsiz Dava, Davanın Vaktinden Önce Açılması", *Adalet Dergisi*, 70. Sayı, (2023/1): s. 17-46.
- Çetin, Selin. "Bir Sorum Var: Bu Robot Hukuku Dedikleri Nedir Yahu?", <https://robotic.legal/bir-so-rum-var-bu-robot-hukuku-dedikleri-nedir-yahu/>.
- Dişel, Buse. *Dava Takip Yetkisi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Elgün, Emel Şeyda. *Medeni Usûl Hukukunda Dava Ehliyeti*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.
- Elmas, Çetin. *Yapay Zekâ Uygulamaları Yapay Sinir Ağı/ Makine Öğrenmesi/ Derin Öğrenme/ Derin Ağlar/ Bulanık Mantık/ Genetik Algoritma*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Ercan, İbrahim ve Aziz Serkan Arslan. "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Öngörülen Gider Avansının Uygulanması ile İlgili Ortaya Çıkan Bazı Meseleler ve Bunların Değerlendirilmesi". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 20/2 (Aralık 2012): s. 165-180.
- Erdönmez, Güray. *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: I, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 15. Baskı, 2017.
- Erişir, Evrim. *Medeni Usûl Hukukunda Taraf Ehliyeti*. İzmir: Güncel Yayınevi, 2007.
- Görgün, Şanal, Levent Börü ve Mehmet Kodakoğlu. *Medenî Usûl Hukuku*, 11. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.
- Grunsky, Wolfgang and Florian Jakoby. *Zivilprozessrecht*. 16. überarbeitete Auflage, München, 2018.
- Güçlütürk, Osman Gazi. *Yapay Zekâ ve Verinin Kullanımı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022.
- Hanağası, Emel. *Davada Menfaat*, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2009.
- İyilikli, Ahmet Cahit. *Hukuk Yargılamasında Kesin Hüküm*, 2. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Kale, Serdar. *Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2010.
- Kantarcıoğlu, Servet. *Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 115. Maddesi Çerçevesinde Medeni Usul Hukukunda Dava Şartlarının İncelenmesi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2024.

- Karabel, Emine Yalçın ve Dilek Aydemir. “Medeni Usûl Hukukunda Yargılamanın Hızlandırılması ve Adalete Erişim Bakımından Çevrimiçi Yargılama ve Yapay Zekânın Kullanımı”. *MÜHF-HAD*, 29/1(Haziran 2023): s.530-573.
- Karademir Aydemir, Dilek. *Medeni Usûl Hukukunda Mahkemelerin Yetkisi*, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.
- Karslı, Abdürrahim. *Medenî Muhakeme Hukuku*, 5. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2020.
- Kartal, Bünyamin. “Yapay Zekânın Medeni Yargılamada Kullanılmasının Faydaları ve Sakıncaları”. *Yapay Zekâ Hukuku Özel* (ed. Tamer Budak, Uğur Aşkın), Ankara: Adalet Yayınevi, 2024, s.440-464.
- Kızrak, M. Ayyüce. *Yapay Zekâ Çağında Hukuk, İstanbul, Ankara, İzmir Baroları Çalıştay Raporu*, 2019, https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/docs/yapay_zeka_caginda_hukuk2019.pdf.
- Kuru, Baki. “Dava Şartları”. *Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay’ın Hatırasına Armağan*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1964.
- Kuru, Baki. *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Cilt: I ve II, 6. Baskı, Ankara: Demir Yayıncılık, 2001.
- Kuru, Baki. *İcra ve İflâs Hukuku El Kitabı*, 2. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2013.
- Mccarthy, John. “What is Artificial Intelligence?”. *Stanford University* (Revised: 12.11.2007).
- Mıdık, Barış. “Yapay Zekanın Uyuşmazlık Çözümünde Kullanılması: Genel Bir Giriş”. *Gelişen Teknolojilerin Medeni Usul Hukukunda Etkileri*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023: s.155-200.
- Muşul, Timuçin. *Medenî Usûl Hukuku*. 3. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012.
- Küçük, Çolpan Mücahit. “Yapay Zekânın Hukuk Sisteminde Kullanılması”. *Bilişim Hukuku Dergisi*. 6/1 (2024): s. 24-79.
- Okur, Mustafa. *Adli Teminat*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2011.
- Özbek, Mustafa Serdar. *Hukuk Yargılama Usûlünde Gider Avansı*. 2. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınevi, 2016
- Özekes, Muhammet. “Dijital Çağda Yargılama, Adalete Erişim ve Yargılama İlkelerine Genel Bakış”. *Dijital Çağda Medeni Yargı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022: s.13-55.
- Özekes, Muhammet. “HMK Bakımından Dava Dilekçesinde Eksiklik Halinde Yapılması Gereken İşlemler”. *Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 16/Özel Sayı (2015): s. 263-300.
- Pekcanitez, Hakan. *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: I, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 15. Baskı, 2017.
- Pekcanitez, Hakan. *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: I, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 15. Baskı, 2017.
- Postacioğlu, İlhan E. ve Sümer Altay. *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*. 8. Bası. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2020.
- Reiling, A. D. (Dory). “Courts and Artificial Intelligence”. *International Journal for Court Administration*. 11/2 (2020): s. 1-10. DOI: <https://doi.org/10.36745/ijca.343>.
- Schank, Roger C. “What is AI, anyway?”, *American Association for Artificial Intelligence Menlo Park*. 8/4 (1987): s. 58 vd.
- Şensoy, Pıralı Çağrı. “Hukuk Felsefesinin Sorun ve Tartışmaları Bağlamında Güncel Bir Soru: Yapay Zekâ Hâkimler İnsan Hâkimlerin Yerini Alabilir Mi?”. *Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2/1 (2024): s. 87-127.
- Tanrıver, Süha. *Medeni Usûl Hukuku*. C. I. Ankara: Yetkin Yayınevi, 2020.

- Tanrıver, Süha. *Medenî Usûl Hukukunda Derdestlik İtirazı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, 2007.
- Taş Korkmaz, Hülya. *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt: I. 15. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Taş Korkmaz, Hülya. *Hukuk Davalarında Gerçek Tarafın Belirlenmesi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Taşpınar, Sema. “Medeni Yargılama Hukukunda Amaç Sorunu”. *Prof. Dr. Faruk Erem’e Armağan*, Ankara: TBB, 1999: s. 759-787.
- Tontar, Saksham and Dutt Saloni. “Artificial Intelligence and Law: Technological Approach, Opportunities and Future Scope”. *Indian Journal of Law and Legal Research*. 4 (2022): s. 1-16.
- Umar, Bilge. “Medeni Usûl Hukukunda Davanın Dinlenme Şartı Olarak Ehliyet”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 29/3 (1963): s. 591-619.
- Yılmaz, Ejder. “Usûl Ekonomisi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 57/1 (2008): s. 243-274.
- Yılmaz, Ejder. *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*. Cilt: 2. Ankara: Yetkin Yayınları, 4. Baskı, 2021.
- <https://artificialintelligenceact.eu/>
- https://www.justiz.bayern.de/media/images/behoerden-und-gerichte/oberlandesgerichte/nuernberg/einsatz_von_ki_und_algorithmischen_systemen_in_der_justiz.pdf
- https://turkiye.ai/wp-content/uploads/2023/05/20230522_TRAI_Calistay_Raporu.pdf
- [https://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/Baro%20Raporu\(1\).pdf](https://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/Baro%20Raporu(1).pdf)

EXTENDED SUMMARY

REVIEW OF PROCEDURAL REQUIREMENTS BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Aziz Serkan Arslan, Assoc. Prof.

Kırıkkale University, azizserkanarslan@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7703-3044>

The use of artificial intelligence, which is a result of digitalization, is becoming widespread day by day in many sectors, especially in the communication, informatics, robotics, banking, finance, military, trade, education, automotive and health sectors. Artificial intelligence, a branch of computer science, was first used as a concept in 1956 at the Dartmouth Conference, and although it has been continuously tried to be defined since then, there is still no common and comprehensive definition that everyone agrees on. In the project proposal of John McCarthy and his friends within the scope of the preparation work for a research project to be organized at Dartmouth College in 1956, artificial intelligence was defined as machines that can perform operations that are characteristic of human intelligence, in other words, machines that imitate human intelligence. According to another definition, artificial intelligence is the re-creation of human intelligence processes by machines, especially computer systems, the creation of intelligent machines that can generally act and react like humans, and the ability of computers to perform tasks that involve human-like decision-making, intelligence, learned skills or expertise. As emphasized in the definitions, artificial intelligence refers to computer systems and software that have human-like intelligence and thinking abilities. Basically, it enables machines to analyze their environment, extract meaningful information from data, and make decisions and take actions using this information. While the term “Artificial Intelligence” is used in English sources and legal texts when talking about artificial intelligence, the abbreviations “Künstliche Intelligenz” KI are used in German sources and legal texts.

Developments in the field of artificial intelligence, which increases its impact at every stage of daily life, present different options in the field of trial law as in other areas of law. These options offered by technological developments can be in the form of facilitating and accelerating the procedures related to the trial procedure on the one hand, and on the other hand, they appear in the form of using artificial intelligence in the decision-making process.

Using artificial intelligence in the decision-making process, in other words, artificial intelligence assuming the dominant role and deciding on the merits of the dispute, carries ethical, legal and technological risks. Because it may not be possible or may be limited for artificial intelligence to take into account conscience, emotional and

moral factors, society's understanding of justice and ethical values in the decision-making process. In addition, leaving a decision that will provide legal peace and finally end the dispute to the statistical results of a machine that learns entirely from data poses risks in terms of data security and cybersecurity today. In this context, it would be more appropriate to use artificial intelligence as an auxiliary tool in more objective matters such as controlling the conditions of the case, rather than in the decision-making process where abstract human factors come to the fore.

The conditions of the case, which are defined as the conditions whose presence or absence is necessary for entering the merits of the case, are divided into two as the general conditions of the case listed in the HMK and the special conditions of the case included in individual laws.

Technology and digitalization, which are increasing their impact in every area of life every day, have offered humanity an important innovation called artificial intelligence. Artificial intelligence, which is considered a branch of computer science, can be described as the re-creation of human intelligence processes by machines and especially computer systems, and the production of intelligent machines that can generally act and react like humans, and the ability of computers to perform human-like decision-making tasks.

With the belief that it is too early to use artificial intelligence in the decision-making phase of the dispute in civil courts and that it always carries serious risks, artificial intelligence can be used as a tool to assist the judge. In this context, after scanning the relevant data sources in the modeling and learning phase, artificial intelligence will classify the case conditions, extract summaries from written texts, examine similar cases through intelligent search algorithms, and benefit from the data of previously rendered decisions. After the modeling and learning phase, the parties' lawsuit and response petitions will be analyzed with the NLP text reading method, and decision support systems regarding the existence or absence of the case conditions will be created.